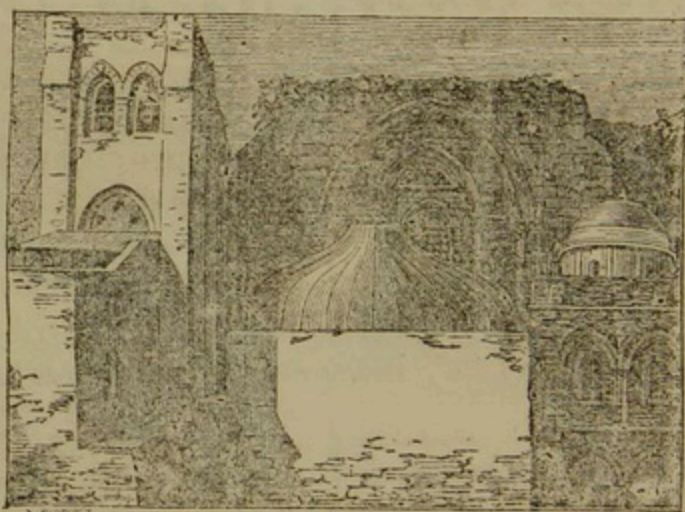

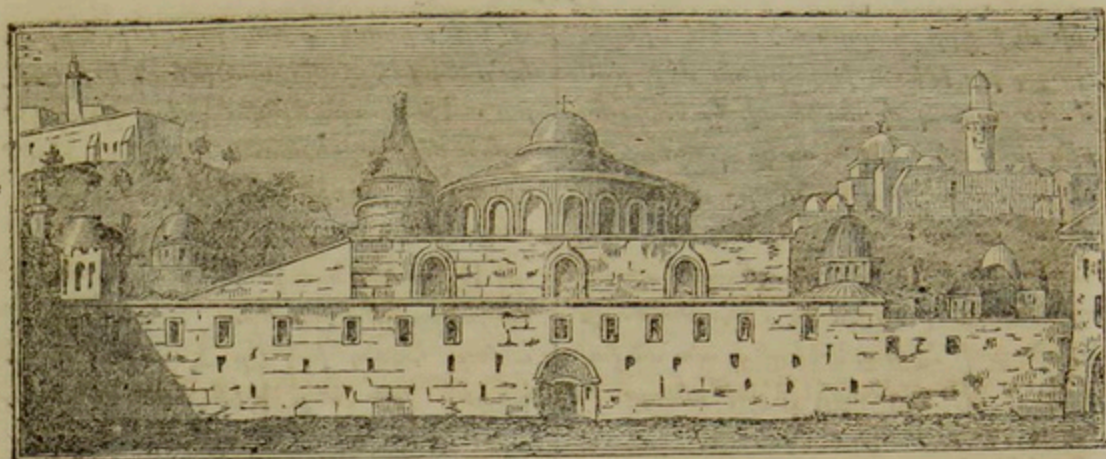
Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԼՁԳԱՅԻՆ • ԲԱՆԱԽԻՐԱԿԱՆ • ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԼՅՈՒ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԵՄ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ
1870

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ՝ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 8.

Ա. Մ. Ա. Գ. Ի. Ր.

ՕԴՈՍՏՈՍ 31.
1870.

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն. Բ. Ա. Ն. Ա. Ս. Ի. Ր. Ա. Կ. Ա. Ն. Ե. Ի. Գ. Ր. Ա. Գ. Ի. Տ. Ա. Կ. Ա. Ն.

Կ. Ր. Օ. Ն. Ա. Կ. Ա. Ն. Ք.

ՊԱՏԱՄԱՆԻՔ ԵՒ ԼՈՒԾՈՒՄՆ ԽԱՐԵՈՒԹԵԱՆՑ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԻՔԵՐՈՒԹԵԱՆՑ
ԿԱԹՈՒՂՈՍԻ ԵՒ ԵԶՄԻԱԾՆԱԿԱՆ ԴԱՒԱՆՈՒԹԵԱՆՑ (*)

Կը հետեւցնէ Վերադառուել
ին իւր գործոյն (այն գիրքն հեղինակ-
ընէ) պատճառը ըսելով՝

«Իրայ այս վիճակին մէջ թէ մեր
պաշտօնին և թէ մեր համոզման մաս-
նակից չեղող բարեկամներուս ուրիշ
ինչ աւելի կրնայինք պարտական ըլ-
լալ, բայց եթէ ապացոյց մը, որ արդի
Երմիածնական և կաթողիկէ Հռոմ
մէական եկեղեցւոյն հաւատքն իրար
մէ հիմնովին քարքէր, այսինքն իրարու

(*) Հարեւակուածին, տես թիւ (6) :

հակառակ են, և ոչ ոք իրնայ միւս նայն
ատեն երկուքին ալ վերաբերիլ :

Չէր այս բրածն այն Հայոց ազգը
չառ սիրով պիտի ընդունի, և իրեն
համար չառ ընտիր է, որ նայն ինքն
հռովմէականք տարբերեն զինքը, և
քաջապէս ճանչնան թէ Հայոց եկե-
ղեցին հիմնովին տարբեր է Հռովմէ-
նէն : Եւ ասոր մէկ ապացոյցը զուր-
յեւ աւելորդ չեմք համարիր այս
տեղ : Վերջին ատեններս հոգեւորս
կաթողիկոսն Հայոց Ներսէս Լ. Խոս-

քի մէջ երբ հարցուած է թէ, ինչու հաղորդութեան խորհրդոյն մէջ բաժակն անապակ առնելով կը տարբերին այսչափ ազդերէն, կը պատասխանէ որ, եթէ երբեք ուրիշ պատճառ մ'ալ չըլլայ, անոնցմէ տարբերելու համար մեր եկեղեցին պէտք է պահէ այս տարբերութիւնը. համոզմամբ գիտնալով Հայոց Եկեղեցւոյն անփոփոխ և հին ընթացիւք ընթանալը, և միւս Եկեղեցեաց մանաւանդ Հռովմայ եկեղեցւոյն շատ ու գրեթէ միշտ փոփոխականութիւնը:

Այն այս անփոփոխ ընթացքն Հայոց Եկեղեցւոյն, (որմէ զուրկ են ուրիշ Եկեղեցիներ թէև ոչ միաստի, այլ ոմն աւելի, և ոմն նուազ), զինքը ազատ կացուցին շատ մը նորամուտ օրէնքներէ, և մանաւանդ Հռովմայ այս տարուան ունեցած Վատիկանի անուանեալ տիեզերական ժողովոյ որոշումէն, անոխալուէ աղանդէն կ'ըսեմ, որմէ ըստ ամենայնի ազատ է Հայոց Եկեղեցին. այն աղանդէն, որ նոյն ինքն ընդունող եկեղեցին ալ փեռեկեց և հեռացոյց իրմէ մէկ մասը:

«Եւ ձեռնարկութեամբ յայտնի վտանգի մէջ ենք շատերուն անհաճոյ ըլլալու, բայց իրաւամբք և ոչ մէկու վասն զի չենք կարծեր որ մէկը կարող ըլլայ վտանալու պատճառ ունենալ երբոր մէկ կողմանէ տեսնէ թէ մինակ այն կ'ըսենք, ինչ որ կաթուղիկէ վարդապետութեան մէջ էալէ՞ս բովանդակուած է, և մէկալ կողմանէ մը տածէ որ Եստուծոյ ճամբայները թէ որ իրօք ասկէց ընդարձակ կը սեպէ, չկրնար Հռովմական եկեղեցին իր վարդապետութեամբը մաս մը նեղցնել, Համոզուած ենք թէ սրչափ անկեղծ ըլլամք և սեթեւեթելով Եստուծոյ խօսքը մարդկան առջև չենք գենք (Բ. Կորնթ. Գ. 2), այնչափ

աւելի օգտակար ծառայութիւն ըրած կըլլանք թէ ճշմարտութեան և թէսիրոյ. Եթէ սրտերնիս զմեզ չխաբէր՝ ամեն մէկ քայլերնուս կ'ուզենք յիշել՝ որ աս երկուքին օրէնքներն անհաշտելի չեն ու:

Եւ ձեռնարկութեամբ ոչ եթէ անհաճոյ չէք շատերու, նա մանաւանդ հաճոյ իսկ էք Հոյերուն, որ գիտեն թէ մեր Եկեղեցին ինչ է, Հռովմիք ինչ, Եւ ոչ եթէ նոր պիտի մտածենք թէ ինչ որ Հռովմական վարդապետութիւնը կը բովանդակէ զայն կ'ըսէք, (ինչպէս որ Կաթուղիկէ ըսելով կը հասկնայն Հռովմայ եկեղեցին, այսպէս ալ կաթուղիկէ վարդապետութիւնը ըսելով Հռովմայ վարդապետութիւն կը հասկնայ վերապատուելին, և իւր խորհրդակիցները,) այլ արդէն քաջապէս գիտենք թէ Հռովմայ գրքերէն դուրս բան մը չունիք ձեր սրտին և խորհրդոյն մէջ, և անոնցմով ալ պաշարուած ըլլալով ՚ի մանկութենէ, թերեւս ձեր սրտին մէջ այսուհետեւ ալ չծագի բուն Եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը, որ Եւաքեալներէն հետզհետէ եկեղեցական յաջորդութեամբ շնորհուած է ամեն քրիստոնեայ ազգերու: Եւ մտածենք ալ որ Եստուծոյ ճամբաները որչափ որ լայն կամ նեղ ալ են, մարդիկ չեն կրնար զայն աւելի լայնցնել կամ նեղցնել, սակայն ՚ի վերոյ այսր ամենայնի կը տեսնենք որ Հռովմայ եկեղեցին ուր որ և ինչ որաբաղայի մէջ ալ իւր կամքն ուզէ, Եստուծոյ ճամբայն եթէ նեղ է՝ կը լայնցնէ, և եթէ լայն է, կը նեղցնէ, Եւ ոչ միայն այսչափ, այլ Եստուծոյ ճամբայներէն ալ դուրս մինչեւ անգամ ճամբաներ կը սովորեցնէ: Որովհետեւ խօսքը սեթեւեթել և ննդեղ օգտակար ծառայութիւն չէ, ուստի

համարձակ պիտի ըսենք, որ ձեր սիրտը ձեզի կը խաբէ, վասն զի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ օրէնքները անհաշտելի են ըստ ամենայնի Հռովմայ եկեղեցւոյ շատ օրէնքներուն։ Այսուհետեւ ալ մի երազէք որ Հայոց եկեղեցին երբէք զիջում ընէ, և Հռովմայեցւոց եկեղեցւոյ օրէնքներն ալ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ օրէնաց անհաշտելի չըլլան։ Անցան այն օրերը, որ հոյ հռովմէականները Պապի շնորհելիք ծիրանիներուն խաբուելով, Հայ ժողովրդեան միամիտ անհասները կը խաբէին իրենց վարմը որսալու։

«Երկու կողման տարբերութիւնն զգալի ընելու համար ամենէն բնական ճամբան համեմատութեան ճամբան էր։ Այս համեմատութիւնները ինչպէս իրաւացի է, երկու կողման ալ միայն վաւերական գրուածներուն վրայ սէտք էին ըլլալ. և որոնք են Եկեղեցւոյ Եկեղեցւոյ ամենէն վաւեր և հանդիսական գրուածքները՝ որոնցմէ հիմա իրենք կը սորվին, իրենց հարքը սորված են, և իրենց սրդիքը պիտոր սորվին. բայց եթէ

Եկեղեցւոյ Եկեղեցւոյ

Քրիստոնէականները։

Այն, տարբերութիւն մը համեմատութեամբ զգալի կ'ըլլայ, և համեմատութիւն մը երկու կողման ալ վաւերական պարագայներէն առնելու է, և ամեն պարագայներէն որ համեմատութեան արդիւնքն իրաւացի ըլլայ։ Եւ Հայոց եկեղեցւոյ ամենէն հանդիսական գրուածքները, որոնցմէ իրենք սորված են, կը սորվին և կը սորվեցնեն, ոչ եթէ առձեռն և մանկանց համար համառօտեալ մանրը ուսմունքներն են, այլ իրենց նախ-

նեայ Սուրբ և ընտիր Հայրապետաց գրքերն ու ընդհանրական Թղթերն են։ Հայոց նախնի Հայրապետներն այնպէս բնութեամբ են և Զանաշած, որ այսօրուան հռովմէականացդ նենգաւոր գրութեանց պատասխանելու ամենեւին աշխատութիւն չեն Թողուցած։ Պրիգոր Տաթեւացի սուրբ վարդապետի ոսկերտութիւն բաւական է միայնակ Հռովմայ նենգաւոր վարդապետաց սմանց նենգութեամբ արտաքոյ եկեղեցւոյ բանեցուցած ճամբաներն ու հնարքները խայտառակելով անոնց լեզուն ալ պատանձեցուցանելը։ Ինչո՞ւ Վերապատուելի, չէք տեսներ այս խոշոր գրուածքները, որ Եկեղեցւոյ դաւանութեանցը վրայ կը ծառեն, և Հայոց Եկեղեցւոյ ընդունած վարդապետութենէն են, ինչո՞ւ չէք տեսներ միւս հայրապետաց ալ ծառերը, որոնք Հայաստանեայց եկեղեցւոյ դաւանութիւնները կը պարտաւորեն։ Ինչո՞ւ չէք տեսներ Շնորհալի ընդհանրականը, Սանդախտի ծառերը և կ'երթայք հիմնական տարբերութիւն հանելու մանր ուսմունքներէն, և որոնք տղայոց համար յօրինուած ըլլալով չեն կրնար ամեն պարագայի վրայ ըստ ամենայնի խօսած ըլլալ։ Այս մասին ձեր գործին զձեզ ամօթով պիտի ձգէ, որ մեծ շէնքի մը պղծիկ հիմունք մը կը մտածէք դուրսէն երեւցած, չլիւնալով որ անոր ներքը խոր հիմունք ունի. և ինչպէս կարելի է որ փոքր հիման վրայ մեծ շէնք դրուի, և չափէն աւելի ժամանակ անոր հաստատութիւնն ընդերկարի։

Կը հրաւիրենք զձեզ Վերապատուելի, կարդալ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մատենագրութիւնները, որոնց մէկ մասը Պատմական, և մեծագոյն մասը եկեղեցական են. և բա-

ցայցայտ տեղեկութիւններ կրնան տալ ձեզ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դուռնու թեանցը վրայ :

« Ըստեղ (քրիստոնէականները) ահաւասիկ իրենց ժամանակի կարգաւ » :

Ըստ ըստեղ 1667 թուականէն մինչեւ 1858 թուականը տպուած մանր ուսմանքները կը թուէ , իրենց ժամանակները , ուր տպուելը , և ուսմանց ալ ազգային Պատրիարքարաններէ վաւերացած ըլլալը դիտելով միայն : Կըսէ ամենէն վերջը :

« Եւստիկ Եւստիմիան Զայոց Եկեղեցւոյ գլխաւորաբար 50-60 տարուան միջոցի քրիստոնէականները , զորոնք կրցանք ձեռք բերել » :

1667 էն մինչեւ 1858 եղած քրիստոնէականները 50-60 տարուան քրիստոնէական չեն ըլլար . ձեր գիտցած քրիստոնէականներն ունին հետեւեալ թուականները . 1667 . 1737 . 1769 . . . 1811 . և ինչէն կ'ըլլայ որ տարին 50 կամ 60 տարուան միջոցի քրիստոնէականներ սեպէք :

« Եւստիմիան համար առ ձեռն քրիստոնէականներ հոգալու սովորութիւնը Եւստիմիան եկեղեցին կու թուղիկէ Հռովմէական եկեղեցիէն առաւ : Թէ որ 1667 ին տրեւմաւոր փոքր հայ գաղթականութեան մը համար Եւստիմիան տպուած քրիստոնէականը մէկդի հանենք , առաջին անգամ 1737 ին եղաւ , որ ասանկ քրիստոնէական մը ժողովրդեան համար երեւցաւ քրիստոնէական ուսանելու նուամբ , ինչպէս որ հեղինակն յառաջաբանին մէջ ակնարկած է , և մինչեւ ցայսօր կը տեսէ աս ըստ ինքեան փրկաւտ սովորութիւնը » :

Ինչ փայտութեամբ կ'ըսէք որ Հա-

յաստանեայց եկեղեցին այս սովորութիւնն Հռովմայ եկեղեցիէն առած ըլլայ . և ինչ իրաւամբ 1667 Եւստիմիան տպուած քրիստոնէականը մէկդի պիտի դնէք , մի թէ անկէջ յառաջ ալ համառօտ քրիստոնէականներ չեն յիշուիր ձեռագիր , որ Հայաստանի որդւոց բնակութեան տեղերը հայ տառերու դեռ հաստատուած չըլլալով առանց տպագրութեան միայն Եւստիմի 1737 ին տպուած քրիստոնէականին հեղինակն յառաջաբանին մէջ կ'ակնարկէ , անկէ առաջ 1667 ին Եւստիմիան տպուածն ուր պիտի տանի . 1712 թուին Պօլիս տպուած ըուղայեցի Յովհաննէս վարդապետի քրիստոնէականը ևւս կայ , որոյ ոչ թիւը և ոչ անունը կը յիշէք :

« Ինչպէս քրիստոնէականներ գրելու և գործածելու սովորութիւնը նմանողութեամբ Եւստիմիան եկեղեցւոյ անցած է , ասանկ ալ անոնց նիւթն ըստ մեծի մասին ան հայերէն վարդապետական գրոյ միջոցէն առնուած է , որոնք գրելով 200 տարուանէ հետէ կաթողիկէ Հռովմէական եկեղեցւոյ հովանոյն տակ սնած ուղարկուած են : Եւստիմի եկեղեցիի ծառայութիւն մին էր զորն որ Գրաւոր Եւստիմիան Եւստիմի Զայ ազգին մէջ ըրաւ » :

Եւստիմի ըսինք որ յիշածներէդ աւելի հին թուականաւ ձեռագիր քրիստոնէականներ ալ կան , և ձեր գիտցածին պէս Հռովմէան անցած չէ Հայոց ազգին առ ձեռն քրիստոնէականներու սովորութիւնը : Եւստիմի ալ անոնց նիւթն մենք չենք գիտեր մըր Հռովմէական վարդապետութիւններէն մտած է Հայոց մէջ Ինչո՞ւ չէք ըսեր 200 տարիէ ի վեր Հռովմայ Եկեղեցւոյն հովանոյն տակ սնած այդ վարդապետական գրոյ մը-

Թերթէն առնուած նիւթը որն է: Հայաստանեայց Արեւելեցի իւր գաւառները ներքին տնտեսական կեանքը մինչեւ այն ատեն, երբ իւր միամիտ մէկ մասը ընկղմեցաւ Հռովմայ ժողովրդի տնտեսական մէջ: Այս վարդապետութիւններ, որ Հռովմայ վարդապետները գիտնալէն դարեւոր յառաջ Հայոց վարդապետութեան մէջ կար: Նշուած է Ս. Մատուածածնի անարատ յղութիւնը, զոր ի հնուց գիտէ Հայոց Արեւելեցի, մինչդեռ Հռովմայ Արեւելեցի դեռ նոր կը ծանաչէ: Այս տեղ ինչպէս կը գտնուէ Հայոց եկեղեցին, Հռովմայ տնտեսական, թէ անկէ տարբար: Այս յիշէք արդեօք թէ ի տալիս եկեղեցւոյ մէջ տակաւին քանի դար է որ Մատուածածնի Արեւելեցի վախճան տօնը կը կատարուի, մինչդեռ Հայաստանեայց Արեւելեցի ի սկզբանէ և այս կը տօնէ, և Հռովմայ անորմէ թերեւս դառնաւ:

Իսկ դարձեալ Արեւելեցիներ, երկարեցէք ձեր խօսքը պարծենալով թէ Հայոց եկեղեցին քրիստոնէական նիւթերը նմանազուծեամբ կ'առնու. Հռովմայական քրիստոնէականներէն:

Այսպէս թիւննիւր ամբողջութեամբ անգամ մը վերապտուելի, որ Հռովմայական եկեղեցւոյ առաջնածարանութիւնները և քրիստոնէականները հետզհետէ կը սրբաբարձին և յաւելուած կ'ընդունին եւ կը յապաւուին: Ի՞նչ պարծանք պիտի ընէք որ Հռովմայական վարդապետութիւնը Արեւելեցի իմացէ, մինչդեռ Արեւելեցի քարոզածին հակառակն ալ կը վարդապետէք, և վարդապետացի ընդունած և ունեցած ընթացքը նոյն ինքն մարդացեալ Յիսուսի քարոզութեանը և ընթացքին կը հակառակի: Ասոնց վրայ երկար խօսելու հարկ չկայ, վասն զի դուք

արդէն գիտէք, և հասկացող մասը կրնայ գիտել և դատել մէջ տեղի եղածը:

«Բայց ինչպէս բնական էր այս հետեւողութիւնը բարոյական չէ: Այլ միաձնական Քրիստոնէականներն առ ինդիքներու մէջ՝ որոնց վրայ կաթողիկէ Հռովմայական եկեղեցւոյ հետ մէճի մէջ են, բաւական ըզգուշացած են կաթողիկէ վարդապետութիւնը չօրինակալուիլ»:

Այդէկ կը խօսէք. վերը կ'ըսէք «ինչպէս քրիստոնէականներ գրեւոր եւ գործածելու սովորութիւնը նմանազուծեամբ Այս միաձնական եկեղեցւոյ անցած է, առանկալ անոնց նիւթն ըստ մեծի մասին այն հայերէն վարդապետութեան գրոյ մթերքէն առնուած է, որոնք 200 տարուէն հետեւ կաթողիկէ Հռովմայական եկեղեցւոյն հովանոյն տակ սնած աւարդացած են ու այս տեղ ալ կ'ըսէք որ Այս միաձնական եկեղեցին բաւական զգուշացած է Պապական վարդապետութիւնը չօրինակել այն ինդիքներու մէջ, որոնց վրայ Հռովմայ եկեղեցւոյն հետ մէճի մէջ են: Իսկ կուզէք, թէ ինչ որ Հռովմայ կ'ուզէր ընդունել տալ Հայոց, նոյնը չընդունեցին դարձեալ, որն որ իրենց համոզման համաձայն չեն: Այնպէս է ուրիշ պիտի հետեւցնէք թէ գրաւոր առաքելութիւնը գեղեցիկ ծառայութիւն մ'էր ըրաւ, քանի որ Հայերն իրենց գիտցածը միայն սուրբ վեցան և կը սորվին դարձեալ»:

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ քրիստոնէականներու շատ գործածութիւնը կը գտնուի բողոքականաց աշխարհաբար գրքերու հրատարակութենէն վերջը, որով զգուշացած է Հայոց եկեղեցին որ իւր ժողովուրդը իւր ընտանի լեզուին ձգողութիւն

նով իւր ընթերցումն ոյ գրքերը չիտ
խէ . այլ դարձեալ մի և նոյն վարդա-
պետութեանց գրքերէն հանելով հա-
մառօտութիւններ ժողովրդեան առ-
ձեռն որսորտաւ տետրակներ յօրի-
նեց , որոնք իրենց (ժողովրդեան) կը
բօնիցն ու հաւատոյցը վրայ կը պա-
րունակեն :

Իսկոյ դուք ըստ որում ջանասնդ իր
միշտ Հայոց բրիտաննէութիւնը կամ
ուսումը Հռովմէն ծագած ցուցներու ,
աշխատեցէք ձեր որդեգրութիւնն
հարազատ ցուցներու համար որչափ
որ պէտք է . սակայն յիշեցէք , որ բը-
րիատնէութեան մէջ Հայը նախկին
և հաստատամիտ է քան զՀռովմ :

« Եւս խնդիրներուն նկատմամբ
տաճկաստանի բրիտաննէականներու
կարգին մէջ երեք դարագլուխ կը դի-
տենք , այսինքն 1737 . 1814 . 1840 ին
մօտերը . որովհետեւ այ երեք թուա-
կաններուն հրատարակուած բրիտա-
նէականները նոյն խնդիրներուն նը-
կատմամբ լքմիածնական լիկեղեցւոյ
ըմբռնումը բաւական եղանակաւ
բաժնէն . և առ եղանակաւ որութիւն
ները զորոնք հետզհետէ Ն . Յակոբ
Պատրիարքին , Փէշտիմաղձեան և Տէ-
րոյենց պատուէրներուն պարտական
եմք , իրենցմէ ետքը հրատարակուած
բրիտաննէականներուն ինչ աղղեցու-
թիւն ըրած չեն » :

Սինչեւ այս հեղինակաց օրերը
Հայաստանեայց լիկեղեցին ինչ չէր
գիտեր , և ասոնցմէ սորվեցաւ . ասոնց
խօսած ո՞ր խօսքը Հայոց եկեղեցական
գրքերուն մէջ չգանուիր , եթէ գի-
տէք , մէկ հասն ինչո՞ւ չէք դներ ձեր
խօսքին ընթացիցը մէջ , որպէս զի ձե-
զի պատասխանել ուղղները կապ-
ուին : Ինչպէս որ վերն ալ ըսինք , ձեր
այս մեծ նպատակին համար Հայաս-
տանեայց լիկեղեցւոյ մանր ուսմունք-

ները , (որ տղայոց ուսմանը սեպհա-
կան են) , ձեռք առնել ինչ . ձեզի պըղ-
տիկ ձգող մէկ պարագայ մը բըրա-
զատ , կը նշանակէ ալ որ Հայաստան
եայց եկեղեցական և կրօնագիտական
մատենագրութեանց բոլորին ծանօ-
թութիւն չունիք . և այս չէ՞ դարձա-
նալի . վասն զի որչափ Հայու որդի էք ,
ի վերայ այսր ամենայնի լատին եկե-
ղեցւոյ գիրքը ընկզմելէդ ի վեր ըս-
տիպուած էք թշնամւոյն հետ միա-
բերան ձեր մայրը պախարակել : Աս-
կայն պէտք էք գիտնալ որ նորա դա-
րերէ ի վեր ունեցած մատենները
այսօր ձեր ըսածները կրնան ձեզի
դարձունել :

Հայաստանեայց եկեղեցին եթէ
չունենայ երբէք պարճանաց տեղի
մը , այն բաւական է իրեն որ Բա-
բեալներէն իրեն աւանդուածն առ-
վովսին պահած է , և այսօրուան լա-
տին լիկեղեցւոյ մարդապաշտութե-
նէն , պապապաշտութենէն կ'ըլեմ ,
զինքը ազատ կը տեսնէ : Լատին լի-
կեղեցին թէեւ արեւմտեան բոլոր ե-
կեղեցիները ճնշեց իւր կամքը կա-
տարելու , բայց նոյնը չկրցաւ յաջ-
ղիլ արեւելեան լիկեղեցեաց մէջ .
Բողկեգոնի ժողովէն ի վեր է որ մի-
ակ պատը ընդ հանուր ժողովոյ միու-
թեննէն ալ վեր է քարոզելու ելաւ ,
և դեռ այս դուռը թեամբը կը կեն-
ցադավարի . սակայն ո՞ր եկեղեցի իրեն
ականջ բռաւ , միթէ քանի մը տգէտ
արեւելեայց երթալ լատինին ճանկը
մտնելովը ազգեր և եկեղեցիներ զին-
քը փառաւորած կ'ըլան զՀռովմ .
քաւ լիցի :

« Բուսից Հայոց մէջ իրերը տար-
բեր ընթացք առին , հան բրիտաննէ-
ականի ձեւը , որչափ մեր ծանօթութե-
թիւնը կը հասնին , նախ և առաջ 1831 ին
Սոսկուա հրատարակուած Սալտիեց

Սիրայելի քրիստոնէական կրօնագիրքութեանը մէջ կը տեսնենք, որն որ ինչպէս ճակատը կրտսէ “Ըստ ուղղափառ դասանործութեան առաքելական Նշանակեցոյ լուսաւորչական Հայոց” գրուած է: Դեռ առ “ճայրագոյն վարդապետին” հոգին և ուսումը նոյն երկրին մէջ կենդանի է իրանանէն Սոսկուա անցած ատեն ըրած հասարակ նաւաբեկութենէն ետքը մինակ մարդեղութեան վարդապետութիւնն է որն որ կաթուղիկէ հռոմէական եկեղեցւոյ ճշմարտութեան համեմատ քովը մնաց (կրօնագ. էջ 49) Ըստ գրուածքներուն ազդեցութիւնը Սներեան բրիտանիականներու մէջ շատ զգալի է: ”

Ըստ մասին որ կը գրէք թէ մարդեղութեան վարդապետութիւնը միայն մնացած է Սաղանթեանցի քով Հռովմայ եկեղեցիէն Հայոց եկեղեցւոյն գիրկը վերադառնալէ վերջը, Չեզի ուրիշ բան մը պիտի չստիմք. եթէ ոչ պիտի հրաւիրեմք այդ էջին յաջորդ էջերը կարգաւ և տեսնելը թէ Սաղանթեանցն այդ մարդեղութեան վարդապետութիւնը Հռովմայ եկեղեցիէն կը գրէ, թէ Հայոց եկեղեցական մատեններէն կը հաստատէ: Որպէս զի Սաղանթեանցի գրուածքը դեռ չկարդացողներուն ալ հասկանալի և յայտնի ընեմք, կը գնեմք այս տեղ նորա գրածը մարդեղութեան վարդապետութիւնը, գնելով ի ստորեւ մէջ բերած վկայութիւններն ալ:

Կրօնագ. էջ 49:

“Բանի անձինք և քանի բնութիւնք են ի Զիտուս Բրիտանոս:

“Սի միայն է անձն ի Բրիտանոս, և այն աստուածային և ոչ մարդկային, իսկ բնութիւնք ի նմա են աստուածային և մարդկային, բայց անշիտթ և անբաժան միաւորեալք ի

միում անձին. վասն զի ոչ աստուած ծային և ոչ մարդկային բնութիւնն կորոյս զիւր յատկութիւնս և զտարբերութիւնս, և ոչ խառնեալ շիտթ թեցաւ մին ի միւսն, այլ երկտեան չիւրն եւս կան և մասն ամբողջ, և այսպիսի սքանչելի միաւորութեամբ՝ Քրիստոս տէրն մեր է կատարեալ Ըստուած և կատարեալ մարդ, որպէս յայտնի դաւանին ամենայն վարդապետք եկեղեցւոյս մերոյ ”:

Ըստ վարդապետութեան վրոյ Հայոց եկեղեցւոյ մատեններէն մէջ բերած վկայութիւններն են:

“Որ անեղ աստուածութեամբ և անփոփոխելի բնութիւն ի կուսէն ծընար նախաստեղծին կերպամբ: Էսք. ”

“Որ անմարմին բնութեամբ աստուածութեան քո տէր, միացար մարմնով յարգանդի կուսին անյեղապէս գոյով: Էսք. ”

“Իսկապէս Բանն Ըստուած միացաւ ի մարմնի անփոփոխ գոյով յեութեան: Էսք. ”

“Օքեղ աղաչեմք՝ անակզբնակից հօր որդի, որ այսօր նախաստեղծին բնութեամբ ի կուսէն ծնար Ըստուած և մարդ: Էսք. ”

“Օի կատարեալ հառ զընտրթի Ըստուածն Բան զմարդկութեան ”: Էսք. ”

“Ճառագայթ վառացի ին որ ըստ բնութեանս մարդկային տաքնապեցար ի գիշերին աղօթեցեր առ հայր յերկին: Էսք. ”

“Քարողի ի սքանչելեացս Ըստուած մարմնով վասն իմ խաչեալ, մերով բնութեամբս մեռանի, Ըստուած անմահ խոստովանի ”: Էսք. ”

“Նաճկեալ խորհուրդ յաւիտեանին լռեցելոյ և անձառին՝ ի հասանել ժամանակին սրբաբեկեցաւ մարդկան աղին, էական բնութեան բա

նին խառնեալ անշփոթ ի մեր բնութիւնս : Հար . »

« Վասն զի եղեալ հաւատեալ և առանց ցնորից մարդ , և անշփոթ միաւորութեամբ մարմնացեալ յառաւածածնէն և ի սուրբ կուսէն Սաբիմայ , ճանապարհորդեաց ընդ ամենայն կիրս մարդկային կենցաղաց առանց մեղաց . խորհրդաբար : »

« Իսկն հօր որդին միածին էջ յոգովայն կուսին Սարիամու , և ձգեալ յինքն յարկնէ ամենամարտէր կուսին , միացոյց ընդ աստուածութեան իւրում անքննին և անձառելի խառնմամբ , և եղև յերկուց կատարեալ բնութեանց յաստուածայնոյն և ի մարդկայնոյն , մի անձնաւորութի կատարեալ անալլալի և անբաժանելի բնութեամբ , ոչ փոփոխելով մարդկային թանձր և յօգական բնութիւնս՝ յանյօդ և ի պարզական բնութիւնն (Կտուածոյ՝ զիւրն կորուսանելով , և ոչ քարզ անմարմնական բնութիւնն (Կտուածոյ խառնելով ընդ բնութեան մարմնոյն վերաբեաց յիւրին յաւէտ պարզութենէ , այլ խառնի ընդ մարմնոյ անմարմին իսկն , ոչ փոփոխում կամ սլոյլոյլութիւն ունելով ի միաւորութեանն , սլլ մնացեալ անփոփոխ՝ անոգն և առեալն : Հնորհ . յընդհանրական : »

Ինդհանրականի մէջ տակաւ ինչտա կատրներ կը գտնուին մարդեղութե վարդապետութե վրաց . որոնցմէ նոյն ինքն Սալանթեանց վերոյ գրեալն ու ուրիշներ մէջ բերած է : Այս վարդապետութե գրքերն ըստ որում դուք չգիտէք , զարմանալի չէ , որ ըսէք թէ մարդեղութեան ուղիւ վարդապետութիւնը իբրանանէն Հայաստան անցած ըլլայ Սալանթեանցի միջոցաւ : Իսկն թէ դուք Վերապատուելի , Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ գրքերը

կարգալու սովորութիւնը չունիք , կամ արգելւած էք . և միայն մանր տաճարեք քրիստոնէականները կարգալու չափ ազատութիւն մը գտած էք . ինչո՞ւ չէք կարգար Տուղայեցի Սրբուղ (Յովնանիս վարդապետի չինած « Յաղագս Կարգութեան և վարժման մանկանց իմեռելիք եկեղեցւոյս Հայաստանեայց , և ընդդէմգրութեան Բանիցն Երեւ Բնակաց » վերնագրով առձեռն քրիստոնէականը , որն սր 1712 ին տպուած է և մարդեղութեան վարդապետութենէն կ'սկսի այսպէս : »

« Հարց . Ո՞վ եղբայր , յորոց դատուց ես դու , յերկաքնակայ թէ ի միաբնակաց : »

« Պատ . Հնորհօք և ողորմութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի և զթութեամբ նորին եւ պարգեւօք Հոգւոյն Սրբոյ . . . ի կարգէ միութեանաց եմ : »

« Հարց . Հարցանեմ զքեզ , դու որ միաբնակ զքեզ ասացեր զինչ կամ որպէս դառանես զՔրիստոս : »

« Պատ . Հնորհօք սուրբ Հոգւոյն դառանեմ զՔրիստոս յերկուց կատարելոց բնութեանց և ի զանազանից եութեանց եկեալ ի միաւորութի . եւ յետ միաւորութեանն (Կտուած կատարեալ և մարդ կատարեալ խառնութեանիմ անշփոթելի , անալլալի և անփոփոխելի , ոչ մարդկութեանն Այստուածութեան փոխեալ և ոչ աստուածութեանն ի մարդկութեան : »

« Սի բնութիւն որոց ասես , քան զի յերկուց կատարելոց բնութեանց և եութեանց Քրիստոսոյ , այսինքն յԱյստուածութենէ և ի մարդկութենէ զմի բնութիւնդ , զայդ (Կտուածոյ՝ ասես , թէ մարդոյ : »

« Սի բնութիւն , զոր Հնորհօք Սուրբ Հոգւոյն ասեմ , ոչ Կտուածութեանն ասեմ , և ոչ մարդկութեանն : »

Թիանն, այլ միտարութեանն Կ :

Արտիկետե Զեր աչքէն փախած է այս առ ձեռն քրիստոնէականս ալ դուք պարծեցէք որ Հռովմէն անցած ըլլայ Հայաստանեայց եկեղեցւոյն քրիստոնէականի նիւթը : Սերբեանի քրիստոնէականներուն տպագրութիւնը Սալանթեանցի տպագրութեանէն ետքն ըլլալուն համար կ'ըսէք որ անոր ազդեցութիւնը շատ զգալի է անոնց մէջ : Սա որ Սալանթեանցի կըրօնագիրտութեանէն շատ տարիներ յառաջ (1712) ին տպագրուած է, ասոր ուրկէ անցած է, Աորմ'ը որուն ազդեցութիւնը կ'զգայք :

Իրան է, որ դուք կրօնագիրտութեան ե քրիստոնէական վարդապետութիւն դասերն Հռովմէն սորված էք, սակայն ոչ Հայոց ազգը : Հայոց ազգը Հռովմէն առաջ կը ճանաչէ զՔրիստոս, ե անորմէ յառաջ լսած է նորա աշակերտաց քարոզութիւնը, որոց Թերեւս դուք անտեղեակ ըլլայք, ե այս կամակորութեամբ :

(Երդմանի) :

ՄԵԾԱԳԱՏԻԻ ԺՈՂՈՎ

(Երդմանութիւն, տես Թիւ Ծ) :

Վարժարանները ժամանակի ընթացքին են հետեւել, օրը անցնելով մի սաստիկ տրուութեամբ, որի արժանաւորութիւնը ե իրաւունքը անուրանալի է, ամէն բանում թողնում է մեծամեծ այլադանութիւններ, գեղեցիկութիւններ ե հոյակապութիւններ : Իայց ինչ յեղափոխութիւններ էլ որ յառաջ բերի թէ ժամանակի յառաջնութեանցութիւնը ե թէ փոխախտութիւնը, այնու ա

մենայնիւ մատաղ հոգու պիտոյքները, որ պարզ բանին մերձենալումն է, ամեն ժամանակ միեւնոյն է :

Իանի հանդամանքին նայելով Բնչ պիտի անի տէրութեան կառավարութիւնը Նիսիսաւա յանձն առնի, թէ ճնողները յետ ե թէ նրանցից առաջ նրանց դուստրների համար զարգացման ճանապարհ ընտրելու լիովին ազատութիւնը, ե նմանապէս տայ աղէկերանց բարձր վարժարանների համար մի ընդհանուր միաբանական ձև : Իայց ցանկալի է թէ լինի իւրաքանչիւր նահանգում տէրութիւնից հաստատուած ե կառավարուած գոնէ մի վարժարան, ե նմանապէս մի կրթութարան, որոնք օրինակ լինին իրանց ուսման ձեւով ե այլ կարգադրութիւններով, յետոյ թէ տէրութեան կողմից հոգացուի տղիւրանց բարձր վարժարանների համար վարժապետներ պատրաստելու մասին : Այս է միջոպէս ներգործութիւնը, որ այս անգ տէրութեան մերձ է ե նրանից սպասելի :

Վերջանում է վարժարանի ժամանակը, երբ շատ անգամ միասին հանդիպում է ե դաւանութեան մէջ հաստատութիւնը (Confirmation), կրկին մեր առաջն ունինք այն հարցը, որից սկսեցինք, այժմ ինչ անենք : Ի թէ մի տղայ գիւ միադիւմը աւարտել է, կամ մտնում է համալսարան, կամ սկսում գործնականապէս նախապատրաստուիլ իրա ընտրած կոչումին համար : Այս որոշակի կարգաւ յառաջնութեանցութեան տեղ շատ անգամ աղիւրանց ունի ընտրողութիւն չէ մնում, այլ մի անհաստատ ապագայութեւ սրա վրայ անցնող ժամանակի ուղղութիւն չէ երկնել կանանց բարձր վարժարանների կամակորութիւնից, որչափ կարելի է կանանց ուսումն

նական կրթութիւնը մարդկանցին հաւասարեցում. բարձրից սկսած հրաւիրելով ուսուցչուհիներ և դաստիարակչուհիներ, ինչպէս այժմ շատերը անում են: Բայց Վերմանիայում, այս փորձերը քիչ հետեւանք են ունեցած: Ընելին արեւմտեւորումն է, Դրանսիայում, Լնգլիայում և վերջապէս Լմերիկայում, ուր կանանց զբաղմանց ցանկը այն ոահմանին է հասել, որ մեզանում մարդկանց է թողնուած ուսումնական կրթութիւնըն էլ շատ անգամ նոյնատեսակի Շատ հասարակ բան է Լնգլիայում և Լմերիկայում արջկերանց Լատիներէն, Սթիւմմատիքով, Լնագիտութիւնով Լսողաբաշխութիւնով պարապելը և անպատճառ սրտաւարակելու չէ, երբ ազատ ցանկութիւնը և տաղանդը անում է: Հենց շատերը մեզանում էլ այդպէս ծանրակշիռ գիտութիւնների մէջ հոգու մի աւելի փրկարար որնունդ կը ծարէին, քանթէ ամեն տեսակ գեղարուեստական և գրականական զբաղմանց մէջ: Ի հարկէ Լմերիկայում շատ անգամ էլ պատահում է, որ մատաղահաս կանայքը (Jungedamen) դաս են տալիս տղերանց վարժարաններումը, Սի Լմերիկացի, որ առաջ այստեղ հիւպատոս էր, գովաբանում էր այս՝ իմ առաջին, ինչպէս այն տեղի վարժարանների մի ամենայայանի լաւութիւնը և յատկապէս առաջ բերում այն մեծ օգուտները, որոնք կանոն պահելումն են: Սէ թէ միայն տղայները, այլ մինչ 16—17 տարեկան պատանիները հասարակաց վարժարաններումը վարժապետուհիներից են դաս առնում. նրմանապէս Լատիներէնը և երկրաչափութիւնը. և ամէն տեղ թագաւորումէ մի օրինակելի կանոնապահութիւն, արանց սեռի դէպ ՚ի կանանց

սեռը արած բնական քաղաքավարութեան (Courtoisie) հետեւանքով: Ես մարդարեանուս էր թէ այս կարգադրութիւնը արեւմտեւից արեւելք է գալու և մեզանում էլ ընտանիւնայ, Կարծեմ, կարող ենք սրան ստատել:

Սեզանում սովորաբար արջկերանց համար ոչ մի որոշեալ զբաղմունք չը կայ պատրաստի՝ նրանց վարժարանի կամ թոշակարանի կրթութեանց յետոյ: Երգ՝ ուսման ժամանակի վախճանը՝ կ'ուզէ անհամբերութեամբ սպասուի իբրեւ մուտք աշխարհի և նրա զուարճութեանց մասնակցութեմէջ, կամ կ'ուզէ անցնի գնայ՝ առանց այսպիսի յոյսերի և ցանկութիւնների, այնու ամենայնիւ միշտ այն ժամանակն է, երբ սկսում է ըստացած կրթութեան հարցափորձութիւնը:

Բայց թէ՛ շատ անգամ այս հարցափորձութիւնը անելիս՝ տխրալի է, մեղը ամենից առաջ այն սխալութեւումն է եղած թէ՛ կարելի կը լինէր իրա ժամանակին կրթութիւնը աւարտել, և կրթութիւնը շատ անգամ աւելի արտաբուստ է, քան թէ ներքուստ Լյս պատրաստի կրթութիւնը շատ անգամ ուրիշ լինչ բան է. եթէ ոչ ամեն տեսակ միջոանքներ, տպաւորութիւններ, իրար մօտ նկատմունքներ առանց ներքին կասկի, առանց կարողանալու նրանով ստանալ հոգու պարզութի կամ մի բարձր ուղղութիւն, այսչափ կոկուիլ և մեծ մեծ շարժուիլ և այսչափ սնունդ սնափառութեան: Եւնքան բան կար սովորելու, այնքան արտաբուստ խելամուտութիւն ստանալու, որ սրտի ներքին մարդը՝ շուտով պէտք է հրաժարուելէր: Շատ անգամ պատահել է, որ այս վաղուց սկսած շտտ բան ուղիւնով՝ արդէն բնական զօրութեան և շնորհաց մի

լաւ մասը՝ մի և նոյն ժամանակ կանանց հոգու անուշահոտութիւնը, սպառելէ նրանց զբայցմանց թանկա կագին անմիջապիսութիւնը, կորչել գնացել է մի անկանայի ստուերա կան էութեան տեղ տալու համար։ Այս նոր հարթահաւասարիչ լուսաւորութիւնը ուղղակի ամենասրտուար ժան անձիններհակ է ի հարկէառանց հոգուն առաջնորդելու երազի և ուտոստուն երեւակայութեան բնական ցնորքներից՝ դէպ ի ուժը հաւաքելու ճանապարհը։ Արբեմնապէս շատ տեսակ բաներ սովորելը և ժամանակից առաջ աւարտելը՝ արդէն մանկութեան հասակին ոգեսպառ շունչէ տալիս, մանաւանդ եթէ մանկական հոգին բնութեանն էլ խնայողութիւն չէ լինում։ Այդ շրջապատող աշխարհը միշտ հարստանում է և այլայլում, մանկութեան աշխարհի բաղդը պարզութեան եւ սահմանաւորութեան մէջ է։ Քանիցս անգամ ուշք չեն դարձնում սրա վրայ զուարճութիւն ներում և ընծաներ տալում ուր այն հարստութեան ցանկութիւններին է հասնում ուր լերեխանց երեւակայութիւնը աղբաւ է։ Արդէն իւստուս Աֆոգեր առիթ ունէր այս տեղ տրտնջալու հին պարզութիւնից և սակաւապետութիւնից դուրս գալու վրայ։ Այդկայ համար մի ժամացոյցը համարեա թէ այնքան էր ինչպէս մի մարդ այժմ տալիս են նրանց գեռ կարճ շորերում⁽¹⁾ ինչ կ'աւելի նա այսօր։

Իսկապէս հիմնաւոր կրթութիւնը իմանալու մի ամենահարկաւոր փորձքն է տեսնել թէ՛ կայ արդեօք կըր

թութեան մէջ ինքնագլուխ կատարելագործուելու ցանկութիւն։ Շատ անգամ միայն նշմարելի է, որ բոլորովին չկայ, մարդ շիտթուած է գործ կատարելում և չգիտի ուղիղ, ինչ իրան և ժամանակի հետ։

Սովորաբար՝ ժամանակը լրացնելուն պատկանում է եւ երաժշտութիւնը (Գ-դէ)։ Բայց ինչ ընէ սրան կանանց կրթութեան կեդրոն և թագ չինում։ Այս մի արհեստէ քերչութեան և ամենից աւելի յարմարաւորն է մարդու համար լինելու մի հագեցան ճար։ Այսպէսով համապատասխան է սա՝ ինչպէս կանանց սրբատուէ կարիքներին (Gemüthsbedürfniss) նոյնպէս և հակման, ուստի առաջաւորում է հեշտութեամբ և յոժարաւորում։ Բայց ով չէ իմանում թէ՛ ինչպէս է այս տեղ այս ազնիւ արհեստում՝ խտուածային ձիւրը շատ անգամ ցածանում և անափառութիւնը ինչպէս է ճաշակը խանգարում ամեն տեղ, ուր միայն գործքն է արժանաւորութիւն տալիս։

Այս ճանապարհով այն սէրը, որ դէպ ի գեղեցիկն է, կը դառնայ սէր դէպ ի կուրացնող երեւոյթը և առհասարակ երեւոյթի այս պաշտօնը սակաւ առ սակաւ՝ աշխարհը, ուր սովորաբար տպրուում է, ըհասարակ ճշմարտութիւնը անդուշէ և սրտով համաձայնելու է Փրանսիոյւոյ այս կանանին։ Այնչեւ անգամ ճշմարտութեանն էլ հարկաւոր է փոքր ինչ զուգուիլ։ (Même à la vérité il faut un peu de toilette)։ Այն գասողութեան համար էլ, թէ մարդու և թէ բանի վրայ, բոլորովին այս կանոնը պիտի իշխի, ինչպէս հասարակութեան արագոան չարախօսութեան մէջ, նոյնպէս եւ արհեստական և գրականական բաների վրայ՝ մի հերքելի, հմուտ կարծե

(1) Ազգիկները հագնում են կարճ շորերն սովորաբար մինչեւ գաւառութեան մէջ հաստատուելը, կամ 14—15 տարեկան դառնալը։

յեալ քննադատութեան մէջ, ուր
շատերին օգնում է ընթերցանութե
ննորոգութիւնը:

Թէ՛ մարդու համար մի այսպիսի
կրթութեան հոգացողութիւն պա
կաս չէ. իմացութեամբ է նրա պահանջ
մունքներից. սակայն այս չէ վերա
բերում այն ճշմարիտ ինչն ին, որի
գուտ կրթութեան առաջնայք՝ զար
գացման նպատակ անուանեցինք: Ինչ
պէս արտադրութեան (Ausstellung) հո
յակապ պատկերների վրայ դատու
ւում է թէ՛ ձեւը կամ կերպարանքը
շորերի մասին նկարուած է, այնպէս
էլ հեշտ հոգեպէս և մարմնապէս կոր
չում է ճշմարիտ անձնական ինչը զա
նազան տեսակ երեւող բաների ե
տեւ, որոնցմով շրջապատուած է:

Չարմանալի չէ եթէ նրանից, ինչ
լաւ բան որ վարժարանը և դաստի
արակութիւնն է հալորդել, կարծ
ժամանակից յետոյ՝ շատ անգամ մեծ
մասը մուտքիութեան է տրուում՝
օրական դեգերանքներով. կամ տնա
յին զբաղմունքներով, որովհետեւ
չէ արմատացել ներքին կեանքի մէջ
և դառել մի ինքնակայ հոգեկան ժա
ռանգութիւն: Հարսւային գերմա
նիայի մի գաւառում բոլոր շատ ու
քիչ կարողութիւն ունեցող ընտա
նիքների դուստրները թոշակարանու
մին են կրթութեամբ: Բայց սրբաբ կա
րելի է շուտով աշխարհք են մտնում
և պատկուում: Հետոյ ուրիշ ոչ ոյլ
ինչէն, բայց միայն մարդկանց հա
մար յատկապէս զարգարիչ առարկայ
և սրանում չեն էլ տեսնում ոչինչ
հլութեան բան: Մարդիկը իրիկուն
ները կանոնաւոր կերպով պանդոկ
(Casino) են գնում. մի ներքին ընտա
նեկան կեանք չկայ, և կանայք չա
փազանց անկիրթ համարուելով բար
ձր կարգերումը չեն կարող մարդ

կանց գործերին մասնակցիլ, ինչպէ
նրանց վայել է ճշմարիտ ամուսնու
թեան դադարաբին համեմատ:

Բայց ուր էլ որ մի ծովա հոգեկան
ժառանգութիւն լինի և պինդ պահ
պանուի, այնու ամենայնիւ չէ կա
րող իսկական զարգացման, զգացման
և կրօնաց կրթութեան պակասութիւնը
լրացնել: Ներքոնելի է թէ՛ ինչպէս
կարելի է այս չտեսնել, որովհետեւ
հենց շատ կանայք իրանց ընտանեկան
կոչումով այն տեղն են ընկնում, ուր
իրանք պիտի ինչպէս և իցէ զարգա
ցողապէս ներգործեն: Սակաւ ան
գամ տեղիկութիւն չէ եղած հենց
դաստիարակչութիւնների վրայ, թէ նը
րանք, ինչեւ կամ գոյշե որ դիտութե
դժուար հարցաքննութիւններ են
տուել, զարգացումից գիտենքիչ կամ
ռիչ:

Ի հարկէ երբեմն զարմանալու ար
ժանի բան է, ինչի որ մարդկանց բը
նութիւնը և մանտանդ կանոնաց բը
նութեան ձգողականութիւնը գիմա
նալ կարող է, և ինչ որ տէրն է անում,
և աւելի եւս, ինչ որ մարդիկը ու
նին շատ անգամ Նստուածային նա
խախնամութիւնից պարգեւած: ()
բինակները պակաս չեն, երբ կրթու
թեան բոլորանցուդարձին վրայ դուրս
է գալիս կանոնաց սրտի խորքից մի զօ
րութիւն դիտու որութեան, ընդդի
մակալութեան և յարատեւութեան,
որը միայն պատուէ ճշմարիտ քրիս
տոնեական և առողջ հոգու առաջնոր
թեան: Աչքիս առաջին են այնպիսի
դէպքեր, ուր սոցիալիները, ընտանիք
ներին մի աննախադրալ թշուառու
թիւն տատահած ժամանակը, երբ
իրանց ժամանակը պիտի անցնէին ոչ
թէ սնափառ եւ դեգերացուցիչ բը
բաղմունքի և կենցաղավարութեան
մէջ, այլ զրկանաց և աշխատութեան,

յանկարծ մի այնպիսի վարուողութիւնն արեւ, որ կարողացնել են խոչնդոտները հեռացնել և ուրիշներին համբերել տալ փորձանքին կամ այնպիսի դէպքեր, ուր փափկասուն զարգացման հակառակ՝ հիւանդներին և ուրիշ մարդկային դժբաղդութեան վերայ դժուար պաշտօնը կատարուել է ուրախութեամբ եւ հաստատուն համբերութեամբ: Բայց որչափ բազմաթիւ են այն դէպքերը, ուր պահաս է այնպիսի դիտաւորութիւններին (Entschluss) հոգեկան կարողութիւնը և սրտ իրադործութեանն էլ մարմնականը:

(Հարգանքներով)

ԸՅՊԵՅԻՆ

Եղիպտոսի խնդիրներուն վրայ Տ. Գասպարեան Յակովբ Էդայի ն Պօլիսառ Լրթ. Խորեն վարդապետ փոխաւ նորդն երուսաղէմի ուղղուած նամակըն հասանդ կը գնեմք, սրմէ ամեն ընթերցող կրնայ հասկնալ թէ ինչ հնարքներ ՚ի գործ դրուած են Լղէրսանդրիոյ մէջ փարխ հանրմի հրիտալին վրայով:

ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՏԻ ԽՈՐԵՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
ՍՈՒՐԵ ԵՐՈՒՍԱԼԵՄ ՎԵՔԻԼԻ
ԻՍԺԱՆՊՈԼ

Ըստուածատուր վարդապետ հազրէթլէրինէ եազաղընըղ մէքթուպլէպէ նոէն իստէտիկիսիդ Թալիմաթլարը պիլտիրմէյէ պօրճ սաեարըմքէնտիմէ:

Սիւթէվէֆա Լիքսանեան Բարիս հանըմ, 23 ապրիլ սէնէ 1858 Թարիտոէ պիր վասիլէթ եարըպ սիր նիւսիսէսինի Սըսը բաթրիգլսանէսինէ թէսլիմ իթմիշ տիր: Պու վասիլ

էթուէ մէրասխօրլարընա անձադ ծնար պին զուրուշ վէրէրէք մա պարի օրան ճասը Սըսը քիլիսէսինէ պրոագմիշ տիր: պու վասիլէթ Թարիխինտէն սօնրա պիր միւլք եաթթըմիշ տիր: Պինա պիթտիքսէ խոյլի պօրճ տիւ պինտէ գալմիշ օլտու զուրտան: վէ աղըր ֆայըղըսը վէ քիւլլէ մէսարիֆլէր չօգ սէնէլէրմէ զամմ օլտուսուպ մէճ պուրի մէզքիւր միւլքիւ սաթմիշ տիր:

Մէզքիւր վասիլէթի եաթթըլտան պէշ ալթը սէնէ սօնրա, ֆէսիս իթմիշ օլտու, բաթրիգլսանէյէ թէսլիմ իթտիկի նիւսիսէյի հէրնէ գատար եաղը իլէ կէրույէ իսթէմիշ իսէ տէ, վիրմէք իսթէմէ տիքլէրինտէն մէճպուր օլմուշ տուր:

Պէնիմ վէքիլլէ մուրասխաս օլտու զում էսնատէ թէքրարէն տախիլլէ տիլան մարիֆէթի իլէ իսթէմիշ տիր ՎՃԱՐէպիլէ վիլլէ Թարիխլի արզու հաղը մուճիգ քի տիլան բաթրիգլտանէյէ շէհր իթմիշ տիր Վ տէ Նօ. Բ պայտը իլէ «Վատէմ իսթուէն վասիլէթինի ֆէսիս իթմիշ նիլլին կէրույէ վէրմիյօրտուսուպ տէյէրէք: Բաթրիգլտանէ ճէվապ իթմիշ տիր Սըսը մուհաֆըզա տիլանըն մարիֆէթի իլէ օրէպիլ տիրը Նօ. 10 պայտը սէպէպ կէսթթէրէրէք քի «վիրմէյիդ չիւնքի հանըմըն գօճասը մէրհում Լիքսանեան Յակօր սղանըն ճէնաղէ մէսարիֆի Վ սէնէտէն պէրու բաթրիգլտանէ ալմամըշ, իսթուսան վասիլէթինի կէրույէ վէրիքիդ էկէր պու մէսարիֆի էօտէր իսէ պ. պու հաղսըղ վէ մինասիպէթսիդ ճէվապա գար շըլըգ հանըմ թէքրարէն պիլտիրմիշ տիր իճապ իտէնի հիւքիւմէթ մարիֆէթի իլէ վասիլէթ ֆէսիս, վէ մութրագան նիւսիսէյի կէրույէ վէրիլմէսի թալէպ իտէրէք, անձադ Էինէ բաթրիգլտանէյէ տիլանէ մէմիշ տիր:

ԳՊ ԱՆՖԷՐ ԿՄԱՆ Թարխիլի եանի պուռնտան պիր սէնէ մուգատտէմ միւ մայիլէյհա Բարիս հանրմ եէնի պիր վասիլէթ եարմիւ տրո միւհմէպէր իբի զամ շահիտ օլորագ եանի, Կղիա էֆէնտի ըէմլէ Կուսուֆեան, վէ Լը շըգեան Զակոր ազա, վէ պէնի վա սիլի մուֆավիպ նասպ իթմիւ տիր:

Անգլիւր վասիլէթի Ալըրտա Տէր Կորապետ բաբաղա կէօթիւր միւ շիւմ էսկիսինի ալըպ եէնիսինի վէրէյիմ տէյու հանրմն էմրի մու ճիպ, (Անարովպ եպիսկոպոս տահա պուրայա կէլմէ միւ օլորուղունտան Տ. Կորապետ քահանայ բաթրիգխանէ վէրիլի իտի). մէգլիւր Տէր Կորապետ քէնտի վասիլէթի գապուլ իթ մէտի, տէյերէք «Բաթրիքխանէտէն էմր օլունմուշ տուր պանա նէ եէնի վասիլէթի գապուլ իտէյիմ նէ տէ էսկիսինի վէրէյիմ», իշմէ պէօլէճէ իբի վասիլէթ վար շիմտի օրթատա, անձագ հանկրար մագպուլ տուր Թա թիֆէ հաձաթ գալմազ:

Բարիս հանրմն վէֆաթ իթտիլի տագրգատա, Զակորեան Թագաւոր, Կուսուֆեան Գէորգ աղաւար վէ Տ. Արահամ, հանրմն սոբին օլորուղու օտալարը անիտէ մէօհիւրէյիպ, Ալըրտա խասէր վէրլյօրլար, պէն Իղ միրտէ պուլունուրուտում օլ կիւն լէրտէ, Անարովպ եպիսկոպոս պէյթը մալ սրֆաթը ալարագ ճէմի միրտա խօրլար իլէ պիրլիք էվէ կէլիպ օտալարըն մէօհիւրլէրի սէօբմէղտէն էվէլ հօգարտա զիբր իթտիլիմ ԿՄ սէնէ մուգատտէմ եարբըմիւ օլան վասիլէթի ճէօմաթըն էօնիւնտէ օգույօր, կէօյա ֆէսիս օլմուշ օլորուղունու պիւ մէյերէք, անձագ իլավէ իտէյօր չի, պաշգա պիր վասիլէթ տահա վար տէյու իշմէմիշիզ, շիմտի պէլլի օլուր տէյիպ օտալարա կիրթօրլար, էվէլան

տէմիր սանարդը ալըպ էօլմէղտէն պիր սէնէ ագտէմբի եարբըմիւ օլան վասիլ յէթի պուլուպ օնու տաիլի ճէօմաթըն հուգուրունտա Անարովպ եպիսկոպոս օգուտուգտան սօնրա, միւ լթէվէֆանըն մէօհիւրիւ, ճէվահիւր լէր, կիւմիւշ վէ ալթուէն Թագըմալըն, սէնէտաթ, լահօր շալար, էլ մապը չուպուք Թագըմալար, վէ սայրը եիւքտէ խաֆիֆ բահատա աղըր է շեպէրին ճէմիսի Կուսուֆեան Գէորգ աղանըն էվլինէ կէօնտէրիօր, գալընտաշարըմ Ակրտիշ վէ Արտաշէս հէր նէ գատար պու ուսուլուզ հալէքէթէ գարշը կէլիպ, մատէմ վասի վար պու էշեպէր օտատան տըշարը չըգմամալը վասի կէլէնէ գատար տէյու սէօլէյօրլար իտէ տէ, Անարովպ եպիսկոպոս տիյնէմէյիպ սիզ նէ գալըրլարընք, «վասի վար իտէ, կէլին պէնիմ իլէ լաֆ իթսինի տէյիպ իթմէ տիյինի իճրա իտէյօր, անձագ շուրա սընը ունու թմայրմ եագմաղա թի Անարովպ եպիսկոպոս գարընտաշարըմ պիր Թարաֆ չէյիպ տէյօր: «Բաթրիքխանէն պին ճիլէտէն զիեատէ ալաձաղը վար պու խաթու նուէ գօձսընտան, պէն շիմտիտէն սագալը էլէ ալըլմտէ սօնրա միրտա խօրլար պուլուտուգլարընը ալընլար, հէր քէս քէնտի չըգարընտ պագարո տէտիղլնտէ, գարընտաշարըմ ճէվապ իտէյօրլար թի պու կէօթիւրտիւղէնիզ էշեպէրին իշինտէ Արուսաղէմ մէնտէ հագգը վար, «պիլ շիմտի ալըլմտէ սօնրա Արուսաղէմ պիղտէն տալա իթսին տէյիպ ո պիլտիղլնտէն շաշմայօր:

Եվլին իշինտէրի մօպիլեալարը ճէրտ իթտիքտէ, միրափօրլարըն իլէ էվ տահալարըն եանի գարընտաշըմ Ակրտիշ Տէր Գատարեանըն մապէյին տէ, պիր մարաղա զուհուր իտիւպ,

Սեորովայ եպիսկոպոսուն ընծա նկայազ վէ խաթրը իշին բազը օլույօր իւշ կիւն գատար է վառէն տըշարը գալարն բլը թըլաւ ճէրտ օլունանա գատար, վէ վադատա իւշ կիւն զարֆընտա մօպիւ եալար պիրէր պիրէր եաղըլըպ վէ միւթէ վէ ֆանըն տայիրէսի թէրթար մէօհիւրլէնտիքտէն սօնրա, միւլք սա հապըօր է վինէ կիրիպ, սային օլույօր է վէլքին կիպի :

Պիր գաշ կիւն սօնրա է օթէտէ Սեորովայ եպիսկոպոս օնուն պունսուն է վինտէ կիւնտիւզ կէճէ կիղլի գօմ բալար իլէ մէշլուլ, վէ նիհայէթի վերտիքլէրի գարար մուճիպ էվ սա հապըսը տըշարտա իքէն Սեորովայ եպիսկոպոսուն էմրի իլէ պիր գաշ քիշի կէլիպ էվին գաբուսունու մէօհիւրլէ եօրլար խըամէ թքեաւըն շօլունտան թութուպ զօր իլէ տիշարը իթաիք տէն սօնրա, պու արալըք պէն իլ միրտէն կէլտիմ վէ չօք թաճիւպ իթ տիմ օլան իշէրէ :

Իվ սահիպի Սուհաֆըզ բաշաեա մատտէյի աղնաթարրաքտա, բաշայի միւշարիէյն անիտէն բաթրիքիսանէյէ էմր պունեուրտու քի մատէմ Ղառ պարեան պու գատար սէնէտէն պէրու հէօճէթի շէրայի էլինտէ օլուպ էվ սահիպի տիր, չափուք մէօհիւրի սեօքսիւնէր վէ միւլք սահիպի իշէրի կիրսին, Սեորովայ եպիսկոպոս ճէվապ վէրտի. «Բաթրիքիսանէ եօք քի գաբունուն մէօհիւրիւ սեօքէր. իլա ճէմի վէքեալէնին գաբուլարը տախի մէօհիւրլէյէ ճէք տիրո, եայլն եայլն. օլ վազըթ էվ սահիպի քէնտի գօն սօլաթօսունա միւրաճաաթ իթտի, Սպանիա մէնէրալ գօնսօլոզունտան էմր ալարագ պիր գաշ միւհթէպէր տօսթլար իլէ պիրլիք էվին պաշգա պիր գաբուսունտան իշէրի կիրիպ, էվլէլքի կիպի սաքին օլտու, վէ հա-

լի իլէ գաբույու աշըպ տըշարը չօք տըղընտա մէօհիւրլէրի տէ գրքմըշ օլտու :

Պու էանատէ պէն իսէ վասլի մու ֆալիազ օլմագ դու վէ թիմ իլէ, հիւքիւ մէթ մարիֆէթի իլէ պիլտիրաիմ Բաթրիքիսանէյէ քի Լուսուֆեան Ղէօրգ աղանըն էվինէ կէօթիւրտիւք լէրի գըյմէթլի բըրթըրը պունա թէօլիմ իթմէլի տիրէր. վասլեյէթ մուճիպ թագսիմ իթմէք վաճիպէյի զիմմէթիմ օլտու զունտան, վէ մէօհիւրիւ օտարարը աշըպ ճէմի էշեալէրի թախթը եէտիմէ ալաճաղըմը խապէր վէրտիմ, վէ պու էշեալէր վասլեյէթ մուճիպի Ս. Լըուսաղէմ վէքիլի Լուսուաճատուր վարգապետ հաղքէթլէրինէ տախի խապէր իթ տիմ, պիր չօք Լըմէնի աղարար, Սում Կրանսըզ վէ սայըր միլէթլէրտէն միւհթէպէր թիւճճարար վէ Լուսուաճատուր վարգապետին հուզուրունտա պէն քէնտիմ մէօհիւրլիւ օտարարը աշըպ պունունան մօպիլեայը ճէրտ խոխ պաղը օլանըար իմպալա տըլար, վէ էվ սահիպի էվլինի քիրայա վէրմիշ օլտու զունտան մէճպուր օլտում մու վազգաթէն պաշգա մահալէ կէօթիւրմէք մէղքիւր մօպիլեալարը :

Պու արալիգ պիշարէ Լուսուաճատուր վարգապետի նէ թիւրլիւ պարպարճա տէօյիւպ, մահպուսա գօյ տուգըրը մալիւմինիլ տիր մէօհիւրլէրի օտուր քըրան տէյէրէք :

Տիւշաիւ Սեորովայ եպիսկոպոսմու հաֆըզ Փաշայա զապթիյէէ էօթէյէ պէրլէյէ պիր գաշ տալգալուգըրը իլէ պէրապէր այագ պասարագ քի միլէթ շէրէֆինի իսթէյօր, բըրթըլար կինէ էվէ կիրմէլի, օտարար թէքրալէն մէօհիւրլէնմէլի վէ պէնի տէ մահպուս իթմէլի տէյու թալէպ իթտի հիւքիւ մաթտան :

Օգտակար տիպանք տնայնակի ,
 Եպիսկոպոս թէ՛ չէք քանի , չիւնքի
 թէ՛ բէքէ մատակէրինտէ պիղիմ բաթ-
 րիքիտանէնին շէրէֆի նէ տէրէ՛ն իւն
 ալմը օրոտ զու հիւքիւմաթ էյիսինի
 պիլիւր , անձագ , կիրիւքի տէֆ օլ
 մատը իշին իւչ մուալին թախախ իթ-
 աի բըրթըրըր մինասիւ պուլտուգ-
 արը եէրէքէ , շիմոլիք գօնուլըն
 տէյու , մէգքիւր մօպիւեալարը պիւր
 գաչ մազազատա գօնուլուպ , հիւքիւ-
 մէթ իապէր վէրաի Բաթրիքիտանէյէ
 քի շիմաի կէլին իսթէրսէ մէօհիւր-
 լէսին թաքի շու իքի վապիւթ քէ-
 ֆիյէթի շէրան աղնաշըրն , հալէն
 կէլիւպ մէօհիւրլէյէ՛նէք , իշթէ մատ-
 տէ պու հարոէ գալմը տըր պու
 կիւնէ գատար , տիմէք օլուր Վերսուպ
 Եպիսկոպոս պիւր թագըմ զարէղիէթ
 մէրաշարընը իձրա իթմէք էֆքեար-
 տա պուլունանլարա գըրալուզ օլու
 րագ , իսթէր քի միւթէվէֆա Բարիս
 հանըմն Վ տէնէ մուգատտէմ հար-
 մը վէ սողլըղնտա տէֆա պէ ստֆա
 ֆէսին իթտիմ տէյու իլան իթաիլի
 վաաիլէթի եէօրիւթտիւրօիւն , վէ
 Եախօտ օլմատըղը հալտէ սագալ քէն-
 տուսինտէ օլուլն տէյու չտըլմագ-
 տա տըր , պէն իսէ պուհտան պիւր
 սէնէ էվիլէ Եաթմը վասիլէթի իձրա
 իթմէք իսթէտիմ վաճիպէյի զիմմէ
 թիմ օլտուղընտան , շիմաի քէյիլ-
 յէթ շունտա , Եանի , մէգքիւր Եսիլի
 վասիլէթ մի մագալուլ , Եօգսա եէնի
 սի մի , Վերսուպ Եպիսկոպոս ճէվապ
 իտէր « շարապըն Եսիլիսի մի մագալուլ
 եէնիսի մի , շիւքհէսիլ Եսիլիսի , վա-
 գա հագգը վար շիւնքի Եսիլի վասիլէթ
 քէնտիսիսի սէրիսօլ իթմիլ օլտուղըն-
 տան , նէ Եաթմըղըն պիլմիլ տիր , նէ
 տէ գըրաղընը , « պէն պուհտան պու-
 րատընտա բաթրիք իմ ֆէրմանը Ե ա-
 հանէ իլէ կէլիլիմ տէյիւպ կիտէ Եօր .

նէրէտէ ֆէրմանըն , սէնի քիմ նապ
 իթմիլ , բաթրիքիլինի քիմ թանըրը
 սօյուլտուգտա , թէքրարէն սէրիսօլ-
 ճա ճէվապըր վիլիլ « պէն պուհտան
 պուրատընտա բաթրիք իմ պիւր գօնու-
 լօս տաեղըրըմ հիւքիւմէթտէն տէ
 պիւլիւք իմ տէր , Եաթին տնայնէյն
 տաֆի քէնտի տալգալուզարը տըր :

Կարպ քի միւ թէվէֆա Բարիս
 հանըմն մէօհիւրիւ , Եօլէ՛նէտէ գօ-
 ճատը մէրհում Վլիքտանէան Յակօբ
 աղանըն վէֆաթընտա մէօհիւրիւ
 (զիւմիւթ իւզէրինէ Եաթմըլը)
 բաթրիքիտանէ թախաթը եէտինէ ալ-
 մը տըր , անձագ Բարիս հանըմ
 պիւր սէնէտ վէրմիլ տիր քի մէգքիւր
 մէօհիւրիւ հանըմ հէր նէ վագըթ
 իսթէրսէ բաթրիքիտանէ պօրձու տուր
 թէսիմ իթսին սէնէթի կէրույէ ա-
 լընարագ , միւ թէվէֆա հանըմ սող-
 լըղնտա չօգ տէֆա իսթէմիլ տիր ,
 Եաթին վէրէն օլմաեղպ սօն տէֆալար-
 տա տախի Վերսուպ Եպիսկոպոս վի-
 զիլթտէ կէլիլիլինտէ հանըմ թէք-
 րար թալէպ իթմիլ տիր պէն հագըր
 օլտուղընտա , Վերսուպ Եպիսկոպոս
 սուլն ճէվապը շէօլէ օլտու « րէճա
 իտէրիմ հանըմ պու մէօհիւրիւ իս-
 թէմէյին վէ մատէմ քի պիւր կիւզէլ
 զիւմիւթ տիր տէյօրսունուզ բար-
 մաղըմա պիւր եիւզիւք Եաթարըմ
 տէտի կիւլէրէք , վագա շագա պա-
 պընտա օլտուղընտ հանըմ տախի
 ֆէք իթտիլիլինտէն , թէքրարէնպ
 վէքիլինէ թէսիլմ օլունմատը վէ բաթ-
 րիքիտանէնին սէնէթի օնտան կէրու-
 աղնմատընը րէճա իթտի :

Տէր Կօրապետ քահանայ պիւր գաչ
 հաֆթա սօնրա կէլիւպ հանըմա իտա-
 պէր վէրաի քի մէգքիւր զիւմիւթ
 մէօհիւր չաղնմը բաթրիքիտանէտէն ,
 իշթէ Վարըր բաթրիքիտանէտի տէնիւ
 լէն Եմիլիէթի եէր պու տուր , վէ

հալէն կէշէնկերաւ Ա' Եւրովպ եւսիւ
կոպոսա սօրտում իսէ, « պէնիմ կիւ
նիւմաւ օլմամը իլլա պէնտէն էվիւ
կէլէնկէր չալմըշար ու տէտի :

Հունու տախի պիլմէլիսինիզ քի
միւթէվէֆա հանրմըն սօն վասիյէթի
միւթթէզասընճա էվին մօպիլեալարը,
աղըր լաճօր չալար (Ը թանէ) կիւ
միւշ թազբմար , էլմասը չուպուգ
լար , վէսայիր ճէմիսի Նըուսաղէմին
հագգը տրը , շէրան պու վասիյէթ
մագպուլ տէյիլ տէյու հիւքմ վէ ի
լան օլմասըգճա , պէն վասիյի մու
ֆալվաղըմ վէ վաճիպէյի զիմմէթիմ
տիր վասիյէթ մուճիպի իճրասը օլուն
մասընա էլիմաէն կէլէնի իթմէք , վէ
ֆաթ իտէն պիր խաթունուն էմրի
քեամիլէն եէր պուլմասը իշին , վէ
պու իսէ բէք գօլայ պիր մատտէ տիր
շիւնքի վասիյէթ օլան մալար թէքմի
լէն մէվճուտ վէ հաղըր պուլունմագ
տա տրը էկէր եպիկիպոսուն գալ
տրորդը բրթթըլարըն պաշընա պիր
գազա կէլմէտէ :

Իսկէնտէրիյէ 15 օգոստոս 1870

Յօդք Տ. Գասպարեան

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԻՆԴԻԲ

Եգիպտոսի և Ելէքսանդրիոյ մէջ
Փարիս հանրմի հրիտակին առթիւ
տեղի ունեցած անպատահ հղելու
թեանց վրայով երկար լուսթեանէ մը
վերջը ճշմարտութիւն երեւան հա
նելու ակորթիւ մը արթնցած է Եւ
շալուսոյ Եւգոյ խմբագիրը . և այս
ճշմարտութիւնն ըստ իւր մտայ հը
րապարակած է 889 թուոյն մէջ :

Եւգէն ամեն ընթերցողաց յայտ
նի ըլլալով հանդերձ , թէ ինքն այս
պարագայիս մէջ ոչ էթէ զուտ ճշմար
տութիւն , կամ գէթ ճշմարտաման
հաւանականութի մը ճանաչել գիտ

ցած չէ , այլ և ոչ իսկ ճշմարտութի
բառիւ բացատրուած էութեան մէկ
փոքրիկ մասունքը ճանաչել գիտցած
չէ այս պարագայիս մէջ : Եւսիկայ Եւ
շալուսոյ ամեն հասկցող ընթերցո
ղաց յայտնի ըլլալովն հանդերձ , պի
տի գնեմք Սիօնի մէջ , նոյն ինքն Եւ
շալուսոյ Պարոն խմբագրին համղե
լով իւր պակասած կէտերուն մէջ ,
հաստատելով իւր առջեւ իւր կամ
մինչև ցարդ չգիտցած և կամ չգիտ
նալ ուղած , և Եգիպտոսի սահման
ներէն դուրս գտնուող գրեթէ բոլոր
ազգայիններէ ծածուկ եղած եղելու
թիւններէն մէկ քանին , ցրուելու
համար իւր գրած սուտ և անարժան
գովեստից սուտ փաստերը որ կ'սկսի
այսպէս :

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՒՒԸ

« Եթէ մինչև ցայսօր յապղե
ցանք այս գայթակղական ցաւալի
կռուոյն վրայօք խօսելու , պատճառը
այն էր որ կը փախադէինք հիմնաւոր
տեղեկութիւններ ստանալ անոր վը
րայօք , և հրատարակուած խառնի
խուռն լուրերուն մէջէն կարող ըլլալ
ճշմարտութիւնը երեւան հանել . ու
րով մէկ փոքրիկ կողմին (որուն պա
րագլուխ հանդիսացած է Եստուա
ծատուր վարդապետը) անարժան ու
ազգատեաց ընթացքը համառօտիւ
մեր ընթերցողաց առջեւ դնել . եւ
միւս կողմին (որ բոլոր ազգն է իւր
խահեմափայլ Եւաջնորգովը) ազգա
սիրական պարտքը կատարելուն մէջ
իւր ըրած օրինաւոր ջանքը յայտնելու :

Եւսի նպատակդ ուղիղ է , որ կ'ըս
պասես հիմնական տեղեկութիւններ
առնելու , որ ճշմարտութիւն մը եր
կու կարծեաց մէջէն դուրս հանելու
համար իմաստ կարեւոր պարագայ մըն
է . բայց այս տեղեկութիւններն ա

ուիք արդեօք, թէ՛ ոչ: Լսիկայ բա-
ցարձակապէս քեզ միայն յայտնի է.
վասն զի քովդ ուրիշ մէկն ալ չկար
հարկաւ: Բսենք որ՝ այս հիմնաւոր
ընթաց տեղեկութիւնն առիր, բայց
ինչ միջոցաւ. անձամբ Լեզքսանդրի
երթալով քննեցիք. կամ թէ ձերին
մէկ արժանահաւատ ծանօթը ձեզ
տեղեկացոյց տեղի ունեցած դէպքե-
րն. և եթէ ունիք Լեզքսանդրի կամ
Լեզքսանդրիոյ մէջ այս տեսակ ծա-
նօթ անձ մը, նա այս դէպքերուն
ներկայ գտնուած է, կամ թէ այս
տեղեկութիւնը Ձեզի տուողը դէպ-
քին մէջ կռուող երկու հակառակ
կողմին մէկն է:

Այս կռուոյն մէկ կողման պարա-
գլուխ է Տ. Վասպարեան Պ. Յակո-
բը Պարոն Խմբագիր, և ոչ Լստուա-
ծատուր Վարդապետը, ինչպէս որ
դուք կ'երազէք: Սիւս կողման ալ
սրարագլուխն է Յակովբեան Թագ-
ւորը Սեսրուլ Լալիսկոպոսով, եւ
ոչ բոլոր ազգը իւր խոհեմափայլ ա-
ռաջնորդով: Լեզքսանդրի և Լեզք-
սանդրիոյ մէջ գտնուած քիչ մը Հայ
բնակիչը՝ հոն երկու կամ երեք ամսոյ
չափ պանդխտող ամեն ազգայնոց ալ
յայտնի է թէ իւրաքանչիւրն ինչ բը-
նութեան տէր մարդ է: Լսոնցմէ բա-
նի մը հոգի Յակովբեանին ընկերացած
է Լալիսկոպոսով մը, քանի մը հոգի ալ
Տ. Վասպարեանին միացած է եւ կը
կռուին իրարու դէմ: Պատուոյ առ-
տիճանի մէջ Տ. Վասպարեան եղբարց
Յակովբեաններէն նախադասիւ ըլ-
լալը վկայել, կը թողում Լեզքսանդ-
րիոյ բնակչաց: Տ. Վասպարեաննե-
րու հետ միացած են իրենց ոգւոյն
նման ոգւոյ տէր մարդիկ, Թագւորի
հետ ալ միացած են իւր ոգւոյն տէր
մարդիկ: Սնացած մարդիկներէն բո-
լոր խօսողները Տ. Վասպարեաննե-

րուն կողմը կը խօսին եթէ երբէք
ըլլայ մէջերնին խօսող: Սնացածները
որ չեն խօսիր, անոնք ալ դիպրոյնե-
րուն առջեւ տոեղու կ'ակնածեն, ճշ-
մարիտը խօսելուն համար ալ սաս-
տիկ երկիւղիւ պաշարուած են (Յա-
կովբեաններէն):

Պարոն Խմբագիր, ասոնցմէ որէն
կրնայք հիմնաւոր տեղեկութիւն ա-
ռած ըլլալ, եթէ առած էք:

Բոլոր ազգը ըսելովիդ դուք կը
կարծէք որ հազար երկու հազար բը-
նակիչ կայ, ամենեւին ոչ. այդ մասին
կը սխալիք:

Լեզքսանեան Փարիս հանձմին կը
տակին երկրորդիւր և առաջնոյն ինչ
պէս յետոս մնալը ասկէ յառաջ Տ.
Վասպարեանի նամակէն տեղեկացաք
հարկաւ:

«Երեւալ տիկինը մեռնելուն պէս,
կ'ըսէ Լեզքսանդրիոյ ազգային վարչու-
թիւր՝ որուն բովն էր հանգուցելոյն իւր
յոժար կամօքն ըրած առաջին կտա-
կը, կը փութայ վախճանելոյն տանը
մէջ գտնուած ամեն բաները գրի առ-
նուլ. արձանագրել և յետոյ ազգա-
յին կնքով կը կնքէ բոլոր սենեակնե-
րը գիտութեամբ և հաւանութեամբ
տեղական իշխանութեան»:

Լոյս պէս չ'ըրին սրբոն Խմբա-
գիր, դու որ ինքնիրենդ կ'ըսէիր թէ
12000 լիրայի ադամանդ կայ, այն ա-
դամանդներն այն օրը առին տարին.
տունը մնացած անկողիններն և ու-
րիշ թաւ կարասիները սենեկի մը մէջ
կնքեցին: Լոյս տարուած ադամանդ-
ներն երբ դուրս ելին, այն ատեն
կ'իմանայք դուք քանի ոսկիի արժու-
թութիւն ըլլալը, զոր հիմա չգիտնա-
լով Իդմիրէն Ելեզքսանդրիա 12000
ոսկի կը կշռէք, Իսկ եթէ չելին
դուրս և երթան, այն ատեն աւելի
գիւրիկն է ձեզ ճանչնալ թէ որչափ

մեծ ըլլալու է դու մարմը, որուն ձեռք
կ'երկնցունեն Յակովբեանները :

Ըստնց ազգասիրական բարեգոր-
ծութիւնը մին է Պարոն Խմբագիր ,
այս տեղ ես մէկ հատը պատմեմքեզ
և ընթերցողաց , եթէ դու ալ երբէք
բարեգործութիւն մը (թող ազգասի-
րական ալ չ'ըլայ) . գիտես ատենցմէ
գործուած , կը թախանձենք որ առա-
ջակայ Ըրչալուսոյ մէջ մէկ հատիկը
գէթապատմէք :

Յակովբեաններու Բիբարեգործութիւնը
Ընթերցանդրիոյ մէջ եկեղեցւոյ ստա-
ցուածէն որ տարեկան բաւականի
չափ եկամուտ ունի , դպրոցին , քա-
հանայից տարեկան ծախքերը տրուե-
լով ազբառաց ալ ողորմութիւն կը
տրուի իբրեւ թէ : Ըյս ողորմութեն ըն-
դունող է մէկ այդի կին մը ամիսը տասը
Ֆրանք առնելով . այս տուրքը Յա-
կովբեանը կը բաժնէ երեսփոխան ըլ-
լալով : Ըյս աջի կ'ինը մէկ որդի ու-
նի գպրոց կ'երթայ . որ երթալով ա-
նտախութեան մէջ կը յառաջագի-
մէ , այրին կը ըննէ եւ կ'իմանայ որ
այս դպրոցը գտնուող վարժապետը
փողոցները պոռոկելով արձանոցները
խաղ խաղալէ վերջը օրը անգամ մը
միտոյն (այն ալ եթէ միտքը գայ)
կ'երթայ դպրոց . միւս ժամանակները
դպրոցի մէջ գտնուած տղայները որ
բոլոր այրեաց որդիք և որք են անա-
ռակութեամբ կ'անցունեն : Յիշեալ
այրին կ'երթայ մէկ աղնուականին ոտ-
քը կ'իյնայ որ դպրոցին դարման տա-
նին , աղնուականն ինչ ընէ . այրին
կ'ողջայ . կ'ըսէ այս որբերու արիւնը
ձեր վըայ է , դուք կարողութիւն ու-
նիք ձեր տղայքը կը խրկէք օտար ազ-
գաց վարժարանները և կը կրթուին
ուղածնուդ պէս . ինչ որ կ'ըլլայ մե-
ղի է ամեն դժբաղդութիւն . եթէ
ձեր տղայքն ալ այս դպրոցն ըլլան ,

անպատճառ դպրոցը կարգի մտնա-
լով , եթէ տղայքը բան մը չը սորովին
ալ , գէթ անառակ չեն ըլլար . շատ
խօսքեր կը խօսի այրին արտասուելով
Ընտուականը չդիմանար , կ'ըսէ որ իմ
ձեռքէն մեր դպրոցին դարման չգար ,
սակայն քու որդւոյդ դարման տանիլ
կուգայ . և տարեկան ծախքը վճա-
րելով այրին որդին Վաղղիացւոց
դպրոցը կը խրկէ իւր որդւոյն հետ :
Ըմսագլուխ կուգայ , այրին կ'երթայ
յակովբեանին իւր ամսական օղոր-
մութիւնն ստանալու . Բարեգործ ե-
րեսփոխանը սաստիկ յանդիմանելով
զինքը կը վճնտէ թէ ինքը հարստա-
ցած է , և տղայն օտար ազգաց դպ-
րոց կը խրկէ , թող երթայ իւր հա-
րստութեամբը ապրի և բաւականա-
նայ : Թէ և այն աղնուականը կրնար
և ուղեց որ այս այրւոյն ամսէ ամիս
տասնական Ֆրանք ալ տայ . սակայն
այրին սաստիկ երկիւղիւ պաշարուած
կ'ողջայ , եթէ որդին այն Վաղղիաց-
ւոց դպրոցէն չհանուի , իրեն ծանր
վտանգ մը կը հետեւի : Ըսոր վըայ
կ'ստիպուի աղնուականը այրւոյն որդին
առաջուան վիճակին մէջ թողուլ :

Յակովբեաններու ունեցած բա-
րեգործութիւններէն մեր գիտցա-
ծին մէկ հատն այս է Պարոն Խմբա-
գիր , մնացածներէն եթէ դուք ալ գի-
տէք , կը փափագիմք որ պատմէք :

Յակովբեան թագւորի ազգային
երեսփոխանութենէ հրաժարած ըլլա-
լը շատոնցու ընէ ՚ի վեր հրատարա-
կուած է . ինչէն կը պարտաւորուի
որ ազգին իրաւունքը պաշտպանէ .
ազգը ապերախտ ըսող և պաշտօնէ
հրաժարուող Յակովբեաններն այսօր
ինչու վերստին ազգին իրաւունքը
պաշտպանելու կը պարտաւորուին :
Բաւ լիցի որ անոնց մտքէն երբէք
ազգի իրաւունքը պաշտպանե սնցնիլ

ամենէն աւելի դիւրաւ կը խարեն
քեզի Պարոն Խմբագիր, անոնց միտ-
քը առաջին կտակը գործադրել ու-
զելով ազգին իրաւունքը պաշտպա-
նել չէ. անոնց միտքը երկրորդ կտա-
կըն աներեւոյթ ընելով, անոր մէջ
նշանակուած Հանգուցեալ Վաղըս-
տեան Կարապետի (1) անը կարապետ)
վրայ նշանակուած 1000000 ի որահան-
ջը կորսնցելէ. Վ ասն ղի՝ Պարոն Խըմ-
բագիր, եթէ ականջ ունիւ լա՛ն. սոս-
գումարին ուր բլլալը կառավարու-
թեան կողմէն հարկաւ փնտռուե-
լով, պիտի գոյ որո՞ւն գաղտնի ամ-
բարը մտած ըլլալն յայտնուի :

Երկրորդ կտակ ըստւածը քննել
և իմանալէ վերջն եթէ պիտի տնօրի
նուէր իրաւունքն, ինչու սեռեալնե-
րը քանի մը կտոր կտաբասեօք կը կըն-
քուի, և ադամանդն ու ըօլոր գո-
հարեղէն թանկագին զգեստները կը
վերցուին Նախապէս: Եւ ուր կը վեր-
ցուին, թաղւորի տունը, տեսիր
արդար երեսօխոխանին գործը, լծող
տեսնէ ամեն ոք:

Դուք որ ձեզ համար դարձրել ար-
ձակուած պատգամ ունիք թափուր
աղայիդ խօսքը, տակաւին շատ ծա-
մանակ պիտի կարծէք որ Լէզիպոտսի
մէջ այն վիսաւասութիւն գործածը աղ-
գային օրինակ որ իշխանութիւն գործ է,

Թագաւոր աղայիդ աղգային գործոց մէջ սյուշտի շարունակելուն նը պատրիզ մէկ պատճառը խօսիմ այս տեղ, և ականջ դիր օրինաւորապէս:

Թագաւոր ազադէ երբ առաջին ան-
գամ այս գործերուն մէջ մտաւ, նոյն
օրերն էր որ սկսաւ ժողովուրդը խը-
ղրայ դանդաւորել եւ դրով յայտնել
առ Վսեմ. Նուորար Փաշայն. այս
դանդաւորներն այնչափ կը շատնան որ
ալ կ'ըստիպուի Ն. Վսեմաւթիւնը
դադրելոյնը ղինքը այն պաշտօնէն.

ուստի կ'որոշէ որ առաջակայ կիւրա-
կէ օրն այս ինչ տեղ ժողովուրն ազգա-
յինք, այսինքն այն դանդաւաններն ըս-
տորագրողները, որոց գրեթէ շատն
ալ դարձեալ կը վախնան թագաւորին
պահատութեանցը կամ թէ չարու-
թեցը վրայ խօսելու: Ժողովն ըլլալէ
մէկ օր յառաջ Վսեմ. Նուպար փա-
շան կը հրամայէ որ ծանուցագիր մը
դնեն առաւօտուն Նիկեղեցւոյ դու-
ռը ժամը չորսին ժողով պիտի ըլլայ,
ամենքն ալ հրամայեն դան. Նոյն ի-
րիկունը կը կանչեն չաւուշը և կը պա-
տուիրեն որ վաղն առաւօտ երթայ
ժա'ր չորս ու կէսին Տ. Վասպար
եանին լուր տայ որ ժամը չորսին ժո-
ղով կայ, Նուպար փաշայն ալ պիտի
գայ հրամայեցէք դուք ալ. հետե-
ւեալ առաւօտը ճիշտ պատուիրու-
ածին պէս կ'երթայ չաւուշը նոյն
ժամուն լուր կուտայ Տ. Վասպար-
եանին ինչպէս որ իրեն պատուիր-
ուեցաւ. Տ. Վասպարեան կը նայի
անմիջապէս ժամացոյցը եւ կ'ըսէ.
աս ինչ լուր տալ է. « ժամը չորսին
ժողով պիտի ըլլայ, եւ դուք լուր
կուտայք ժամը հինգ ու կէսին, չա-
վուշը փայտը ձեռքէն նետելով կ'ը-
սէ, « Նոտուած վրայ ինձի սյապէս
պատուիրեցին. ըսին կ'երթաս հին-
գին և լուր կուտաս որ, ժամը չոր-
սին ժողով պիտի ըլլայ, հրամայեն
Նիկեց կ'երթայ Արդեան Սեմ. Յա-
կովը Ղըլլին նմանապէս ըսելով, որ
ժամը չորսին ժողով պիտի ըլլայ Նու-
պար փաշան ալ եկած է, հրամայե-
ցէք դուք ալ, կը նայի որ ժամը վե-
ցըն է, դարձեալ փայտը կը նետէ չա-
վուշը: Ժողովը բացուելէն յառաջ
ալ եկող ազգայինները որոնք յայտնի
կը վախնան թագաւորէն, սոցա թուղթ
մը ստորագրել կուտան որ, մենք մեր
երեսփոխանէն ըստ ամենայնի դո՛ւ

ենք, և Ն. Վ սեմութեան Նուպար Փաշայի արժանաւոր փոխանորդ աւելե ուրիշ մէկը չենք կրնար ընտրել. եթէ Ն. Վ սեմութիւնը կը հաճի աղքատ ազգայնոցս բազմութեան ձայնին լսել. թող ականջ չդնէ երկու ինքնահաճ անհատներու, որոնք մեզ կը դրդեն չհաւանել սորա օրինաւոր ընթացիցը, որոնք այսօր չեն եկել: Ն. յս գիրը չ'ստորագրող քանի մը անձինք կը վաւերացնեն նոյն կէտին, և միւս օրը կը բանտարկուին ՚ի պատիժ:

Եւ որովհետեւ վերոյիշեալ երկու լղաները չեկան ժամանակին, և գրտնուողներն ալ այս թուղթն ստորագրած էին, Վ սեմ. Նուպար Փաշայի քննութեանը կուտան այս թուղթը Նորին Վ սեմութիւնն ալ կը կանչէ սոյն մարդիկը և կը հարցնէ թէ այս ստորագրող դո՞ք էք, ամենքն ալ կ'ըսեն այո. ոմանք ալ կ'սպասեն որ Ն. Վ սեմութիւնը դարձեալ մի կ'երկու պորազայներու վրայ հարցունելով քննութիւն մի ընէ, որ իրենց ցաւերը խօսին, և թէ ի՞նչ վիճակի մէջ ստորագրեցին, սակայն Ն. Վ սեմութիւնն ուրիշ բան մը չհարցնելով աւելի կը միտնարէ ըսելով, որ դո՞ք ցաւ մի ընէք ձեր երեսփոխանը դարձեալ նոյն կը թողումք քանի որ ձեզ կը գոհացնէ: Իսկ անոնք որ պիտի խօսէին ճիշդը թէ իրենք յակամայից եւ ստիպեալ ստորագրած են այդ թուղթը, և թէ Պարոն թուղթորը բռնի և վտի տալով ստորագրել տուած է, ասոնք ալ Տ. Գասպարեանի և Նըդեանի չգալուն վրայ կաակածելով իրենք ալ կը լսեն:

Եւ ոգւով պաշտօնի մէջ շարունակող երեսփոխանը ի՞նչ տեսակ գործեր պիտի կարենայ յառաջ բերել. թող ամեն ընթերցող առանձինն ի

մաստատիրէ ըստ իւր դատողութեան: Ն. յս տեսակ մարդու մը գործը այսօր Նըշալուսոյ Խաթաբիբէն օրինաւոր իշխանութեան գործ կը կոչուի:

Որն է այն լղգային օրինաւոր իշխանութիւնը զոր կ'ըսես, այն խումբը՝ որ ոչ հաշիւ ունի և ոչ տամար, և այսչափ տարիներէ ՚ի վեր եղած եկամուտներէն ոչ արդիւնք մը ցոյց տուած է, և ոչ ալ կրնայ ծախուց տեղ մը ցոյց տալ, սա է ազգային օրինաւոր իշխանութիւնը: Ն. յդ ազգային օրինաւոր իշխանութիւնը ազգային ո՞ր պէտքերն հոգացած է մինչեւ ցարդ: Գայրոյնէն հոգաց, Երկեղեցւոյն պէտքն հոգաց, աղքատները խնամեց: Վիսոս քեզի Պարոն Խաթաբիբ, որ լածդ հաւատալ միայն գիտես, անոնք իրենց վերայ ազգային օրինաւոր իշխանութիւն անունը տալով, քու քով միայն ազգային օրինաւոր իշխանութիւն կը համարուին և կը ճանցուին:

Սեբուսի Նախկնորդի համար «սահմանադրապէս ժողովուրդէն ընտրուած և տեղական իշխանութենէն ընդունուած Լեւոնտոսի Նաաջնորդ է» կ'ըսես, սահմանադրապէս ընտրութիւնն այդչափ կ'ըլլայ: Չէր լի չեր որ Սեբուսի Նախկնորդս ինքն արդէն Լեւոնտոսէն շատ աւելի բազմահայ քաղաքի Նաաջնորդն է, և նոյն ինքն այն ժողովուրդ զինքն իր վիճակին վրայ Լեւոնտոսութեան հաստացած: Սեբուսի Նախկնորդս որ օրինաւորապէս գիտնար թէ ի՞նչ է առաջնորդութիւնը, ի՞նչ է ժողովուրդ մը և անոր հովուութիւնը, միթէ պիտի ձգէր իւր վիճակը, և Լեւոնտոսի մէջ Յակովբեաններու գերիւն ըլլար: Եւ Յակովբեաններն իրեն հըրաման ընէին լղգայնորդի իշխար, և հրաման ընէին Գահիբէ մօտէր:

այս նուազագուծութիւնը յանձն կ'առնուր առաջնորդութեան ոգին իմացող մարդ մը . ժամանակ մը սիրով իրեն փարող բազմամեծիս ժողովուրդին որ հետեւեց, և անոր ետեւէն աղաղակած ժամանակն եկաւ Ագիպտոսի անապատները անոր տեղերէն աւելի ընտրեց, որ մ'ալ այդ ժողովուրդեան պիտի չհետեւէ, որ այսօր զինքը կ'ընդունի :

Սահմանադրապէս առաջնորդ մը Պօլսոյ Ագգային կեդրոնական վարչութիւնը կը խորկէ իւր կոչուած տեղը . հիմա Ագգային կեդրոնական վարչութիւնը Տրապիզոնի և Ղանիկի 8 կամ 10000 ժողովուրդոց ձայնին ըէ խորկէ հոն այդ եպիսկոպոսը զոր կ'ուզեն, թէ թողու Ղագիպտոս յակոբեան թագաւորի կամացը, որ չուզէր թող տալ զինքն իւր կամացն համաձայն գտնալով : Չեր մեծ քննադատութեամբն ասիկա դուք որոշեցէք Պարոն խմբագիր, և ճանցէք որ այս պիտի մէկը . այսինքն մ, կ'անձի կամեցողութեամբ որոշուած առաջնորդ մը ձեռնհասութիւն չկրնար ունենալ նոյն վիճակի մէջ, եթէ ոչ դադարի դաւադրութեամբ ժողովուրդէն հեռի Աղեղեցւոյ առանձին մէկ սենեակի մը մէջ տանիլ Աստուածատուր վարդապետը քանի մը աւաղակներով գանակոծ ընել : Թող պարծի իւր այս յաղթանակաւ, և դուք ալ պարծեցէք ձեր պաշտպանած ոչ առաջնորդին այսանստակառ յանդգնութեանը վրայ . և անուանեցէք թէ սահմանադրապէս ժողովուրդէն ընտրուած և տեղական իշխանութեանէն ընդունուած է, միթէ տեղական իշխանութիւնն () սմանեան իշխանութեանէն դուրս իշխանութիւն է, որ նա չգիտեր և այս ընդունած կը հրատարակէք : () սմանեան բարեխը

նամ Տէրութիւնը Հայոց ազգ ըսելով անոր վերաբերած ամեն յարաբերութեանցն համար Պօլսոյ մէջ Հայոց Պատրիարքարանը կը ճանաչէ ինչպէս կարելի է որ այդ եպիսկոպոսն այսօրէնքէն անկախ ըլլայ :

Կնիքները քակողը Տ. Վաստարեանն ըլլալը թէ տեղւոյն Կառավարական իշխանութիւնը գիտէ . թէ ներկայ գտնուող երեւելիները, և թէ ամեն տեղացի ազգային . դուք ՚ի վերայ այսր ամենայնի դարձեալ ստախոս թագաւորի ստայօդ նամակին յեցեալ, ըսէք որ Աստուածատուր վարդապետը քակեր է : Աստուածատուր վարդապետն այն տեղ ներկայ գտնուող տասնի չափ անձանց մէկն է, և ոչ կնիքներ քակող :

Թագաւորը երբ իրեն դէմ իրմէն իրաւամբ զօրաւոր մէկը տեսաւ, անմիջապէս իբրեւ թէ ազգին կողմէն իւր ստրուկներուն բողբ մը գրել տուաւ, տեղական Կառավարութիւնը երբ կտակահատարին հարցուց թէ ինչ իրաւամբ կ'ընէ . նա չէ թէ պատասխանեց որ ընողը Աստուածատուր վարդապետն է, այլ պատասխանեց թէ, ինքը իւր կտակահատարութեան իրաւամբն ու պարտաւորութեամբը այսչափ մարդոց (ստորագրութիւնները ցուցնելով) ներկայութեամբ անիրաւներու կնքած կնիքներն հաներ և մէջի փակուած կահ կարասիքը գրի առած է . ադամանդէ դէններն յառաջագոյն տարուած գտնելով իշխանութիւնը կը յանդիմանէ ըգծ թագաւորը որ այս երկու կտակներու վրայ դատաստան չեղած ինչ համար ձակութեամբ ձեռնամուխ կ'ըլլան և գոհարեղէնները կը հեռացնեն հանգուցելոյն տունէն, և քննութեան պէտք ունենալը կը յայտնեն :

Թագաւորն ու իւր ստրուկները

նոյն տեղ Տ. Գասպարեանի ներկա
յաջուցած ստորագրութեանց ցու-
ցակին մէջ Մտուածատուր վարդա-
պետի ստորագրութիւնը տեսնելով
կը կատարէ , կ'երթան սենեակը կը
յարձակին վրան բոտ որում միայ-
նակ և տկար գտած են զինքը . այս
պատերազմին հաղիւ վրայ կը հասնի
Լայիակոպոսը . որ կը զարնէ և կը գո-
չէ , մեռցուցէք գեռ ողջ է , մեռ-
ցուցէք , կենդանութեան անարժան
է : Լ'նմիտ' օր մը դու ալ նոյն ինքն
այդ անողորմ ճիրաններուն մէջ սիւ-
տի բռնուիս մատնեալ , անմիտ , հի-
մակուրնէ քեզ ճանապարհ կը բա-
նաս ընթացիւք :

Իրենք ինչո՞ւ տեղական իշխանու-
թեան ականջ չեն դներ եւ ազա-
մանդները տեղը տանիր , և Մտուա-
ծատուր վարդապետի չանթան կը
խառնեն , միթէ իրենց հետ գոհա-
րեղէն դուրս հանեց : Եւ անամօթ
ները ինչ համարձակութեամբ Գա-
հրէ կը հեռագրեն թէ Լըռուսաղե-
մի կալուածները գրաւեցէք . Լըռու-
սաղեմի մինչեւ ցարդ իրենց ըրած
թոյլ տուութեանցն համար արդեօք ,
Թող մտքերնէն իսկ չ'անցունեն այդ
վատերը , իրենք թող շահին և սար-
քին . և ոչ իսկ տեղւոյն Լիկեղեցւոյ
կալուածները կը մնայ իրենց ձեռքը ,
հարկաւ օր մը պիտի ըլլայ , որ տե-
ղւոյն օրինաւոր Լաւնորդը դրուի ,
և հոգայ աղգին պէտքերը , որմէ
զուրկ մնացած է մինչեւ ցարդ :

Թաւուր աղադ իւր անուանը
վսեմութիւն մը տալու համար ա-
նուանը Նուսպար փաշայի փոխանորդ
կ'ստորագրէ . դուք ալ այնպէս կը
հրատարակէք . Սակայն գիտցած ե-
ղէք որ Նուսպար փաշայի անուամբ
Թաւուրի անուանը փառաւորուելու
ժամանակն անցաւ , այսուհետեւ ալ

Թաւուրի անուանը նսեմութիւն պի-
տի տայ Նուսպար փաշայի անուանը
վսեմութեան :

Յօդուածին վերջը կը պատկառիք
թէ Ս'օնը հայհոյանք գրած է անոնց
դէմ : Ս'իօնը շատ աղէկ խօսք կրնայ
խօսիլ անոնց , սակայն այն անարժա-
նից համար իրմէն խօք մը չ'ընեց
խօսելու , Ս . գրոց խօսքը աւելի յոր-
մար դատելով (1) :

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Մտոյս սկիզբները Գամաթիոսի
ինդ հանուր կուսակալ Ս'օն . Ս'հ-
մէտ Ս'էշիտ փաշա քաղաքս հասաւ
Գաղայի վրայով : Ս'էշի տակ եղած
ամէն ինդ իրներուն գրեթէ անձամբ
ամենը քննելով տեղեկանալէ վերջն
սպասեց Կ . Պօլիսէն գալիք Ս'իւնիֆ
էֆէնտիի որ յատկապէս քաղաքիս ինչ
ինչ ինդ իրները քննելու պաշտօնիւ
պիտի գար :

Երբ Ս'իւնիֆ էֆէնտիի գալուս-
տըն սպասուած ժամանակէն աւելի
ուշացաւ , Ն . Ս'օն . Ս' . Ս'էշիտ
փաշա Բեթլէհէ մէն Հայր Լըրահամ
ուխտի երթալով , նոյն ճանապարհու
Յոպպէ իջաւ . հետեւեալ օրը Ս .
Պատրիարքը եւս իջաւ Յոպպէ քա-
ղանթիսոյի և Յոպպէի պարիսպէն
ծովին կողմը նոր բացուելիք դրան
վերաբերեալ գործերու առթիւ :

Այլ թաւուր չափալ Յոպպէ մնա-
լով Ս'իւնիֆ էֆէնտիին հասաւ , միասին
դարձեալ քաղաքս վերադարձան :

(1) Սոյն գանդատը ունի նաեւ Գահրէնէն հը-
րատարակուած մէկ թուղթ մը , որ առ ողջմիտ
Հայս կը գանդատի , Ս'իօնը լուր կուտայ այն պա-
րաններուն որ Ս'իօն իրենց գործոցը կը գանդատի
իրենք թող իրենց քաջութիւն համարին անոր բա-
ռերուն դէմ գանդատելին : Իրենց հետ շատ եր-
կար տեսութիւն կրնանք ընել , սակայն ժամանակին
թողուլ կոտորուի :

Ազգային պատուոյ նախաձեռնողի անհատնե-
րը , թող աղգային առ աջնորդարանի մէջ տեղե-
նեցած գողութիւնները վերցունեն :

Քաղաքիս մէջ բացուելիք ջուրի խնդիրը քննուելով գործն յառաջ տանել հրամայուեցաւ. կ'ըսուի թէ Վաճառատնի Վաղդիոյ Հիւպատոսին ներկայութեամբը երբ ջրոյն տեղը կ'իջնան Վրաստիան ու Սիւնիքէ Բէնտին, կը հարցուի հիւպատոսին նոյն շէնքին քանի տարուան շէնք կարձուիրը կը պատասխանէ թէ առեւտրէն 3000 տարուան չափ կայ. առկէց կը հետեւեցնեն որ թէ ջուրը և թէ շէնքը քաղաքինն է :

Քննութեան երկրորդ խնդիրը, որ Վատինաց Ս. Յակովբայ Հայոց վանքին մէջ պատարագելն էր, սկըսաւ. և Վանուցոս այս պատարագն արգիլելու պատճառն ալ իրաւացի դատուեցաւ. թէ Պապի անխաղտիան թիւնը մերժելով հրամայած է Վեհ. կաթողիկոսը զանոնք իկեղեցին չընդունելի մինչեւ հիմակուան սերտ սիրով :

Ինդ հանրապէս կարծուեցաւ թէ այս արգելման Վատինաց մինչեւ հիմայ առ Հայոս ունեցած անխաղտիքն թաղքն ըլլար պատճառ. սակայն իբրոք ոչ այնպէս : Եւս կարծեաց վրասով Վաղդիոյ Հիւպատոսը (Վաճառատնի) կը վատահայնէ զ(Ի)բրաքան Պատրիարքը միշտ թէ ինքը առաջուան պարզ ձեւին կը բերէ Վատինաց պատարագը, միայն թէ այս շնորհքը ինչպէս մինչեւ ցարդ այսու հետեւ ալ չըլլապիք դարձեալ : Սակայն ի վերջոյ համոզուեցաւ թէ սոխթներն առնոնք չեն ինչ որ կը կարծեն :

Վատինաց վանուց Սիւրբանները կ'ըսեն թէ Ս. Յակովբայ վանքն իրենցն է և Հայոց տուած են. և իրենցն ըլլալուն ինչան ալ տարին մէկ պատարագ ընելու դաշինք դրած են : Եւսոր վրայ իրենց դաշինքի թուղթը կը հարցուի, և մէջ տեղը թուղթ չը կայ, այլ միայն խօսք :

Իբր Հայոց վանքին թղթերն հարցուեցան Ս. Պատրիարքը կ'առաջարկէ որ գան վանքը և հրապարակաւ կարդան. և երբ կ'ըսէ որ ոչ միայն օսմանեան թագաւորաց և Եգիպտոսի Սուլթաններուն հրովարտակները,

այլ ասոնցմէ աւելի գերագոյն Սահմանի Սմարի Սմիրապետաց հրովարտակները եւս կան. ասոր վրայ է Բէնտին որ կ'ըսէ գան այս հրովարտակները անգամ մը տեսնան, և եկին իրենեան օրը. և իրենք եւս վրայեցին թէ Ս. Յակովբայ վանքը Հայոց ազգինն է, եթէ մէկ այրի կ'ինալ մը նարու ըլլայ այս ազգէն :

Ինթղէհէմի քառասնից այրին խնդրոյն համար ալ գնացին Ինթղէհէմ Վան. Վրաստիայը և Բէնտին, Սեր և Յունաց Ս. Պատրիարքներն ալ միասին. հոն տեղ այրին վերաբերեալ երեք ազգաց թղթերը հարցուելով, տեսնուեցան Հայոց և Յունաց վաւերական թղթերը. իսկ Վատինները երբեք թուղթ չունին. այլ ճանապարհորդներու յիշողութեան թղթերէ վրայու թիւններ կը բերեն, որպէս թէ նորա այն տեղ Վատինաց պատարագելը տեսած են իրենց ճա. նապարհորդութեանը մէջ :

Եւս քննութեան վրայ որոշուած է որ այն այրի դռան նոր քաշուած պատերը քակուելով բոլորովին հին ձեւին վերածուին, և երեք ազգերն հոն մէկ մէկ պատկեր և մէկ մէկ կանթիւ ունենան :

Օննդեան այրի վարագուրը մօտ օրերս կ'ստատուի, և պատկերներն ու կանթիւներն ալ միասին իւրաքանչիւրն իր տեղը պիտի դրուին :

Վատինաց գերեզմանի երկու դռները որ Հայոց գերեզմանին մէջ բացուած են, քոյուելով, ճանապարհի կողմը Հայոց գերեզմանի անկիւնէն մէկ դռն պիտի բացուի :

Սեպտեմբերի սկիզբները Վիզի Եկեղեցւոյն քննութեան պիտի երթան թէ Վրաստիայ Վան. Սեւմ. Սեւմ. Փաշան և թէ Սիւնիքէ Բէնտին :

Թէ Վան. Վրաստիայ Ս. Սեւմ. Փաշայն և թէ Սիւնիքէ Բէնտին առանձինն այցելու թեան եկին Ս. Եւթուոյս Եւթանդաւորաց վարժարանն ու Տարսանք. վարժարանը երկուքին ալ գալտեանը աշակերտաց կողմէն մէկ մէկ ուղերձ կարդացուեցաւ, զոր շնորհակալութեամբ ընդունեցին :

ՅԱՆԿ

ՕԳՈՍՏՈՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆՔ

Պատասխանիք և լուծումն խաբէութեանց հիմնական տարբերութեանց կաթուղիկէ և լճմիածնական դաւանութեանց . 175

Ի դաստիարակութիւն աղջկանց, մեծապատիւ ժողով . 183

ԱԶԳԱՅԻՆ

Գահիրէէն նամակ . 187

Արշալոյսի յօդուած մը . 191

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳԻՐԱԿԱՆՔ 197

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

Ա. Սիօնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ մէկուկէս ութածալ թղթով .

Բ. Տարեկան դինն է երկու արծաթ Մէճիտիյէ հանգերձ ճանապարհի ծախքովը, կանխիկ վճարելի .

Գ. Զատ տետրակ առնել աւզողը, պէտք է ամեն մէկ տետրին շորս գան հեկան վճարէ .